

Greinargerðir um launabil og jöfnuð

Unnið fyrir fund Þjóðhagsráðs, febrúar 2020

Lilja Dögg Jónsdóttir

Efnisyfirlit

ÁGRIP	2
I ÓJÖFNUÐUR Í SVIÐSLÍÓ SINU: GINI OG AÐRIR MÆLIKVARÐAR Á JÖFNUÐ.....	3
HVAÐ SEGJA SPEKÚLANTARNIR?	4
MÆLINGAR Á JÖFNUÐI	5
AÐFERÐAÐFRÆÐI VIÐ GINI Á ÍSLANDI	5
UM EIGINLEIKA GINI-STUÐULSINS.....	6
HVAÐ SEGIR PETTA ÞÁ UM HVAD GINI-STUÐULLINN HENTAR BEST Í AÐ SKOÐA?	7
AF ÞRÓUN GINI Á ÍSLANDI	8
HVERSU MIKIÐ LEIÐRÉTTIR VELFERÐARKERFIÐ?	9
AÐRIR MÆLIKVARÐAR Á JÖFNUÐ	10
LOKAORÐ UM GINI OG MÆLINGAR Á JÖFNUÐI	13
HEIMILDIR:	14
VIÐAUKI 1	15
II TEKJUTÍUNDIR: HVERJIR ERU HVAR Í TEKJUDREIFINGUNNI?	16
AÐFERÐAÐFRÆÐI OG GÖGN	16
DREIFING HEILDARTEKNA: HVAD ER KÖKUSNEIÐIN STÓR?	18
NÁNAR UM FJÁRHAGSLEGA STÖÐU TÍUNDA	20
TEKJUTÍUNDIR: HVAD EINKENNIR HVERJA TÍUND?.....	24
ALDUR.....	24
KYN	24
BAKGRUNNUR	25
FJÖLSKYLDUAÐSTÆÐUR	25
MENNTASTIG.....	26
SVIPMYNDIR	27
III LAUNABIL Á NORÐURLÖNDUM	38
HELSTU SKILGREININGAR.....	38
UM ÍSLENSKA LAUNATÖLFRÆÐI	40
NORRÆNN SAMANBURÐUR LAUNA	41
NIÐURSTÖÐUR	43
HEIMILDIR:	45
VIÐAUKI 1	46

Ágrip

Markmið þessarar umfjöllunar er að styrkja þekkingargrunn fyrir umræðu um launabil og jöfnuð á Íslandi og samanburð við önnur lönd. Hér er ekki ætlunin að taka afstöðu til efnisins heldur frekar fjalla gagnrýnið um hugtök og gögn sem eru gagnleg fyrir umræðuna, draga athygli að styrkleikum þeirra og takmörkunum og veita, eins og kostur er, innsýn í dreifingu launa á Íslandi. Efninu er skipt í þrjár sjálfstæðar greinargerðir sem fjalla um launabil og jöfnuð frá ólíkum sjónarhornum.

Fyrsta greinargerðin fjallar einkum um gini-stuðulinn sem er algengasti mælikvarði á jöfnuð í heiminum. Farið er almennt yfir eiginleika stuðulsins, þau gögn sem íslenski gini-stuðullinn byggir á og svo gildi hans og þróun hans undanfarin ár. Niðurstöður sýna að á Íslandi er jöfnuður tekna í alþjóðlegum samanburði mikill. Það gildir hvort sem horft er til gini-stuðuls fyrir eða eftir tilfærslur hins opinbera (í formi bóta eða skatta). Það gefur vísbendingu um að launadreifing sé jöfn líka. Hlutur launa í heildarverðmætasköpun hagkerfisins er jafnframt hár. Fjallað er um takmarkanir stuðulsins og þau áhrif sem undirliggjandi gögn hafa á notagildi hans. Þaðan er sjónum snúið stuttlega að öðrum mælikvörðum á jöfnuð, einkum tíundahlutföllum, sem í einfaldleika sínum geta nýst vel samhliða gini-stuðlinum til að draga fram heildstæðari mynd af þróun tekjudreifingarinnar.

Í annarri greinargerðinni er byrjað að kafa dýpra í tekjudreifinguna með því að leggja tekjutíundirnar undir smásjá. Fjallað er um hvað einkennir einstaklinga á ólíkum stöðum tekjudreifingarinnar, bæði fjárhagslega og félagslega. Niðurstöður sýna meðal annars að staða kvenna í tekjudreifingunni hefur styrkst mjög á síðustu tveimur árum þó enn halli á þær í efri hluta dreifingarinnar. Þá vekur athygli að hlutfallslega eru einstaklingar af erlendum bakgrunni flestir í fimmtu og sjöttu tekjutíund, eða um 19%. Undir lok þessarar umfjöllunar er að finna tíu svipmyndir, sem gefa nákvæmar upplýsingar um stöðu og þróun einstaklinga í hverri tekjutíund fyrir sig.

Í þriðju greinargerðinni er samanburður á launabili starfsstétta á Norðurlöndunum. Ísland kemur vel út í þeim samanburði og eru laun jafnan hæst á Íslandi fyrir kaupmáttarleiðréttingu en næsthæst eftir kaupmáttarleiðréttingu. Stjórnendur, sérfræðingar og iðnaðarfolk koma sérstaklega vel út í samanburði heildarlauna en minni munur er á öðrum starfsstéttum. Ítarlega er fjallað um þau gögn sem notuð eru til samanburðar og þær takmarkanir sem á samanburðinum eru.

Þessar greinargerðir eru fjarri því að vera tæmandi og er þeim fyrst og fremst ætlað að vera innlegg í umræðu um jöfnuð og launabil á Íslandi sem vonandi vekur umræðu og ekki síst spurningar um hvert má halda næst.

I Ójöfnuður í sviðsljósinu: Gini og aðrir mælikvarðar á jöfnuð

Á síðustu þremur áratugum hefur ójöfnuður aukist í nær öllum aðildarlöndum Efnahags- og framfarastofnunarinnar OECD (Mynd 1). Sé horft yfir hópinn allan eru meðaltekjur ríkustu tíu prósentanna um 9,5 sinnum hærrí en fátækustu tíu prósentanna en munurinn var sjöfaldur fyrir tveimur áratugum. Þessi þróun hefur í vaxandi mæli verið til umræðu meðal almennings og stjórnvölda og margir hafa lýst sérstökum áhyggjum af hinu vaxandi bili á milli þeirra ríkustu og þeirra fátækustu, eða einfaldlega þeirra ríkustu og allra hinna, og spyrja hvaða áhrif þessi þróun kunni að hafa á samfélög.^{1 2}

Áhyggjur þessa fólks snúast ekki síst að því að vaxandi ójöfnuður, jafnvel bara *hugmyndin* um vaxandi ójöfnuð, ali á óánægju meðal ákveðinna hópa samfélagsins og geti kynt undir þjóðfélagslegum átökum, aukið fylgi popúlista, stuðlað að vaxandi einangrunarhyggju, og valdið óstöðugleika. Ef horft sérstaklega til þróaðra landa er nær óumdeilt að á síðustu árum og áratugum hafa ýmis neikvæð teikn verið á lofti: Félagslegur hreyfanleiki minnkar víða, einstök fyrirtæki njóta óhóflegs markaðsstyrks og húsnæðismarkaður býður ekki upp á kosti sem henta stórum hópum, einkum ungu fólki. (OECD, 2018).

Ójafnaðarumræða teygir anga sína víða en kannski má með nokkurri einföldun segja að undanfarin ár hafi hún einkum snúið að fernu: 1) Að hlutdeild þeirra allra ríkustu (oft talað um efsta prósentíð) í tekjudreifingunni hafi stóraukist. 2) Að hlutur miðstéttarinnar hafi á sama tíma staðnað. 3) Að laun hafi ekki vaxið í takt við framleiðni, sem þýðir að stærri hluti þjóðarkökunnar fer til fjármagnseigenda í formi leigu, vaxta og arðgreiðsla. 4) Að hinir ríku hafi endurfjárfest sínum (auknu) tekjum og þar af leiðandi aukið enn ójöfnuð eigna.

¹ Í umfjöllun sem þessari væri bæði hægt að tala um þróun „jafnaðar“ og „ójafnaðar“ og er misjafnt hvort hugtakið er notað daglegu tali á Íslandi. Hér verður talað um „ójöfnuð“ og er það þá þýðing á hinu enska orði „inequality“ sem jafnan er notað í alþjóðlegri umræðu.

² Þróun ójafnaðar í þróuðum löndum (OECD) er í tali oft yfirfærð á heiminn allan. Hér skal því haldið til haga að þó að ójöfnuður eins og hann mælist með gini-stuðli hafi aukist í flestum (en þó ekki öllum) þróuðum löndum á síðustu áratugum þá hefur það ekki verið raunin um allan heim, eins og sjá má á rauðu punktunum í samanburði við aðra á mynd 1).

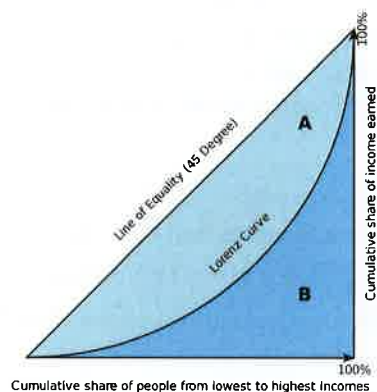
fjármagnstekjur séu ofmetnar vegna þess að tekjur sem koma frá eignarhaldsfélögum séu ekki bara fjármagnstekjur heldur geti einnig verið launatekjur ákveðinna stétta (s.s. lögfræðinga). Þá eru alls ekki allir sammála því að „r“ sé raunverulega stærra en „g“. Og svo eru loks enn aðrir sem segja að þessi gögn séu gölluð, eins og öll önnur, en að líklega séu niðurstöðurnar þó ekki fjarri lagi.

Þessi rökræða er dæmigerð fyrir umræðu um mælingar á tekjudreifingu og ójöfnuði yfir höfuð. Gögn séu oft takmörkuð og samanburður á milli landa erfiður. Þess vegna skiptir öllu að skilja vel hvað hver mælikvarði fyrir sig mælir og hverjir eru kostir og gallar undirliggjandi gagna.

Mælingar á jöfnuði

Mælikvarðar á jöfnuð eiga það sameiginlegt að reyna að lýsa ákveðinni dreifingu, til að mynda dreifingu launa, ráðstöfunartekna eða eigna með einni eða fáum tölum. Styrkur þeirra er oft sá sami og veikleikinn - það er að segja hin einfaldaða lýsing á flóknu mengi upplýsinga sem á sama tíma eykur skilning og takmarkar hann.

Algengasti mælikvarðinn á jöfnuð er hinn svokallaði gini-stuðull. Hann ber nafn ítalska tölfræðingsins Corrado Gini sem kynnti hann til sögunnar árið 1912. Gini byggði á vinnu Bandaríkjamannsins Max Lorenz sem sjö árum áður hafði sett fram hina svokölluðu Lorenz-kúrfu; myndræna framsetning á tekjudreifingu sem sýnir hvernig heildartekjur dreifast á milli tekjuhópa. Gini-stuðullinn mælir í einni tölu milli 0 og 100 hvernig samanlagðar ráðstöfunartekjur á neyslueiningu allra einstaklinga í landinu dreifast. Hann væri 0 ef allir hefðu sömu tekjurnar en 100 ef sami einstaklingurinn hefði allar tekjurnar. Gini er í eðli sínu heldur tæknilegur stuðull, bæði í útreikningi og aflestri. Oftast er mælikvarðinn reiknaður út frá ráðstöfunartekjum og er það svo í gini-stuðlinum sem Hagstofa Íslands birtir. (WIR, 2018)

Aðferðafræði við gini á Íslandi

Gini-stuðullinn sem jafnan er miðað við hérlandis er birtur af Hagstofu Íslands. Hann byggir á gögnum um ráðstöfunartekjur á neyslueiningu samkvæmt niðurstöðum lífskjararannsóknar Hagstofunnar.

Ráðstöfunartekjur eru heildartekjur heimilisins eftir skatta, að meðtöldum greiðslum úr félagslega kerfinu. Ráðstöfunartekjur á neyslueiningu (e. equivalised disposable income) eru skilgreindar sem ráðstöfunartekjur eftir að tillit hefur verið tekið til heimilisstærðar og þeirrar

hagkvæmni í rekstri heimilisins sem fæst við það að fleiri en einn búa undir sama þaki.

Samkvæmt skilgreiningu Evrópusambandsins telst hagnaður af sölu hlutabréfa og verðbréfa ekki til ráðstöfunartekna í þessari rannsókn. Aðrar fjármagnstekjur, svo sem vaxtatekjur og arður af hlutabréfum, teljast hins vegar til ráðstöfunartekna.

Lífskjararannsóknin er úrtakskönnun þar sem gagna er aflað með viðtölum við þátttakendur í síma. Auk þess er aflað upplýsinga um tekjur þátttakenda og heimilisfólks með tengingu við skattskrá. Grunneiningin er heimili fremur en einstaklingar. Úrtakið er fengið á þann hátt að ríflega 5.000 einstaklingar eru valdir með slembni úr þjóðskrá og þar með heimilið sem þeir tilheyra. Sá einstaklingur sem er valinn í úrtakið veitir allar upplýsingar um aðstæður heimilis, sínar eigin og annars heimilisfólks. Lífskjararannsóknin er langsniðsrannsókn þar sem haft er samband við hvern og einn 4 ár í röð svo skoða megi breytingar á lífskjörum á milli ára.

Hagstofa Íslands hefur rannsakað lífskjör hér á landi frá árinu 2004. Gögnum er safnað frá febrúar og fram í maí ár hvert en tekjuupplýsingar byggjast á framtalsgögnum nýliðins árs. Í samræmi við vinnulag hagstofu Evrópusambandsins miðast umfjöllun við árið sem gagnanna er aflað en tekið fram að tekjuupplýsingar séu þá í raun frá árinu á undan. (Hagstofa Íslands, 2020)

Þetta þýðir að á árinu 2019 var birtur „Gini-stuðull 2018“ sem byggir á tekjugögnum frá árinu 2017 (auk svara við spurningum í könnunni sem veitt voru 2018).

Um eiginleika gini-stuðulsins

Eins og á við um flesta mælikvarða þá hefur gini-stuðullinn bæði kosti og galla. Hér verður fjallað um helstu takmarkanir stuðulsins og ýmsa þætti sem mikilvægt er að skilja við aflestur gini-gagna:

- *Gini segir til um breytileika innan dreifingar en ekki um eðli dreifingarinnar sjálfrar.* Gjörólíkar tekjudreifingar geta haft sama gini-stuðul; ríkt land og fátækt land sem hafa sömu hlutfallslegu dreifingu hefðu sama stuðullinn. Stuðullinn segir jafnframt ekki til um hvar í dreifingunni ójöfnuðurinn liggur. Sem dæmi má nefna að helmingur þjóðar gæti verið tekjulaus en tekjur skipst jafnt í hinum helmingnum. Í öðru landi gæti málum verið þannig háttað að 75% þjóðar hefðu 25% teknanna en 25% hefðu 75% teknanna. Gini-stuðull beggja landa væri engu að síður 50.
- *Gini getur vanmetið eða vanskýrt breytingar sem verða á ákveðnum stöðum í dreifingunni.* Sem dæmi má nefna að það gæti dregið úr fátækt í landi á sama tíma og hlutur efstu 10% í tekjudreifingu ykist. Ef áhrifin væru af svipaðri stærðargráðu þá héldist gini-stuðullinn óbreyttur og gæfi þannig til kynna óbreytta tekjudreifingu, jafnvel þó að öll miðstéttin væri miklu verr sett. Almenn er talað um að gini-stuðullinn sé of næmur fyrir breytingum um miðja launadreifinguna en ekki nægilega næmur fyrir

breytingum á jöðrunum. Þó eru til rannsóknir sem benda til þess að þessu sé öfugt farið í vissum tilvikum en hér verður ekki farið djúpt í þá umræðu og látið nægja að segja að það hvar í dreifingu breyting á sér stað hefur áhrif á hvernig breytingin endurspeglast í Gini (Gastwirth, 2015).

- *Gini tekur ekki mið af ævitekjum.* Þar sem tekjur breytast með aldri þýðir þetta að mælingar á gini-stuðli á tilteknu ári, eða röð fátta ára, munu alltaf sýna ójafnar tekjur, jafnvel þó að ævitekjur allra séu nákvæmlega jafn háar.
- Af sömu ástæðu geta því ýmsar *samfélagsbreytingar haft villandi áhrif* á gildi gini-stuðulsins. Dæmi um þetta eru stærð kynslóða, lengri meðalævi, breytingar á lífeyrisaldri og hækkandi menntastig (lengri skólaganga). Allt eru þetta breytingar sem er ekki ólíklegt að hafi neikvæð áhrif á gildi gini þó samfélagsleg áhrif geti verið jákvæð eða neikvæð.
- Um gini gildir eins og aðra mælikvarða á tekjujöfnuð *að stuðullinn er aldrei betri en gögnin* sem lögð eru til grundvallar við útreikninga (sbr. umfjöllun um útreikning á Íslandi). Þá getur verið erfitt að nota hann í samanburð á milli landa þar sem gögnin sem liggja til grundvallar geta verið ólík. Gini-stuðullinn á Vesturlöndum, í Suður-Ameríku og á eyjum Karíbahafsins er til dæmis jafnan reiknaður út frá tekjum en fyrir önnur lönd er oft unnið út frá neyslu og útgjöldum sem eru oftast jafnari en tekjur. Evrópsk samanburðartölfræði byggir jafnan á lífskjararannsókninni. Hún er hins vegar ekki eins framkvæmd alls staðar. Í sumum löndum er hún heimsóknakönnun og í öðrum ekki. Þá hafa sum lönd skattaskrá sem keyrð er samhliða könnunum til að staðfesta tekjuupplýsingar en önnur lönd reiða sig eingöngu á svör í könnunum.

Hvað segir þetta þá um hvað gini-stuðullinn hentar best í að skoða?

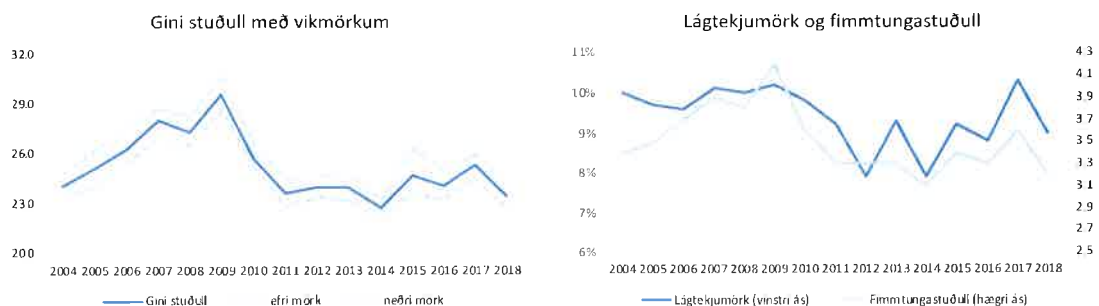
Gini-stuðullinn lýsir ágætlega almennri þróunar ójafnaðar í samfélagi yfir lengri tíma. Hann nær til ráðstöfunartekna og endurspeglar því þróun í launum, greiðslum úr félagslega kerfinu og vaxtatekjum og arði af hlutabréfum (*hagnaður* af sölu hlutabréfa telst hins vegar ekki til ráðstöfunartekna).

Þá gagnast hann vel í alþjóðlegum samanburði, sérstaklega þar sem gögn eru sambærileg. Fyrir Ísland eru gini-stuðlar annarra Norðurlandanna bestir til samanburðar, bæði vegna þess að velferðarkerfi og helstu innviðir eru um margt svipuð því sem gerist á Íslandi og ekki síður vegna þess að lífskjararannsóknin er hjá þeim löndum framkvæmd á sambærilegan hátt og hér, og einnig studd af undirliggjandi skattagögnum. Þar geta þó jafnvel verið undirliggjandi breytur sem samanburður nær ekki til, svo sem ólíkur meðalaldur þjóðanna.

Af þróun gini á Íslandi

Tekjudreifing á Íslandi er mjög jöfn í alþjóðlegum samanburði. Hagstofan birtir einnig svokallaðan fimmtungastuðul (e. income quintile share ratio) sem mælir hlutfall þeirra hlutar heildartekna sem fara til efstu og neðstu fimmtunga tekjudreifingarinnar. Sá stuðull sýnir einnig tiltölulega jafna tekjudreifingu. Sama má segja um svokallað *lágtekjuhlutfall* sem segir til um stærð þess hóps í tekjudreifingunni sem verst stendur. Lágtekjumörk miðast við 60% af miðgildi ráðstöfunartekna á neyslueiningu. Gildi gini, fimmtungastuðulsins og lágtekjumarkanna hafa fylgst að (Myndir 2 og 3) og standa nú í svipuðum gildum og við upphaf mælinga (skv. lífskjararannsókn) árið 2004. Sveiflur hafa þó orðið á tímabilinu, einkum á árunum í kringum kreppuna.

Myndir 2 og 3: Þróun gini stuðulsins, lágtekjumarka og fimmtungastuðuls 2004 til 2018

Heimild: Hagstofa Íslands (2020)

Í bók Stefáns Ólafssonar og Arnaldar Sölva Kristjánssonar um ójöfnuð á Íslandi er horft lengra aftur í tímann og sýna höfundar að tekjur og eignir skiptust mjög ójafnt á fyrri hluta síðustu aldar en urðu jafnari áratugina eftir seinni heimsstyrjöldina. Þá bættist Ísland í hóp norrænu þjóðanna með eina jöfnustu tekjuskiptingu heims og var það svo fram á tíunda áratuginn þegar ójöfnuður jókst aftur. Sú þróun náði hámarki í aðdraganda bankahrunsins en hefur síðan gengið til baka, að minnsta er horft er á tekjur. Það er því óhætt að segja að saga Íslands sem jafnaðarlands sé í raun tiltölulega ung (Ójöfnuður á Íslandi, 2017).

Úrtaksstuðull í litlu landi

Þegar lagt er mat á þróun gini-stuðulsins er mikilvægt að setja ýmsa fyrirvara. Þar sem útreikningar byggja á úrtaksrannsókn er hæpið að draga miklar ályktanir af breytingum frá ári til árs og öruggara jafnvel að miða við reiknað öryggisbil stuðulsins en eitt gildi. Tímabundin frávik, eins og til að mynda má sjá árið 2014, má líklega skýra með úrtaksvillu. Þar sem til dæmis er fátt hátekjufolk í gögnum geta sveiflur meðal þeirra haft áhrif á gildi stuðulsins vegna þess að upphæðirnar eru háar og miklar breytingar hjá einni fjölskyldu þar (dæmi: stofnandi hugbúnaðarfyrirtækis sem selur fyrirtæki sitt) geta því haft töluverð áhrif á stuðulinn. Vert er þó

að taka fram að Hagstofan innleiddi nýjar vogir 2017 og 2018 sem ættu að draga nokkuð úr úrtaksvillum.³ Of snemmt er þó að segja til um hvort lækkun gini-stuðuls árið 2018 er markverð og mun það skýrast á því hvort áframhald verður á þeirri þróun á næsta ári eða ekki. Nefna má að áhugvert væri að sjá gini-stuðla reiknaða út frá skattgögnum frá öllum framteljendum til samanburðar.

Hversu mikið leiðréttir velferðarkerfið?

Gini-stuðullinn er eins og áður sagði jafnan reiknaður út frá ráðstöfunartekjum. Stuðullinn má þó reikna út frá öðrum forsendum til nánari glöggvunar. Með því að bera saman *gini ráðstöfunartekna* annars vegar og *gini fyrir skatta og tilfærslur* hins vegar má til að mynda einnig skoða ójöfnuð miðað við launin og síðan hversu mikil áhrif tilfærslur velferðarkerfisins hafa á hann.

Þetta skoða alþjóðlegar stofnanir sérstaklega. Evrópska hagstofan Eurostat er einna besti kosturinn fyrir Ísland í alþjóðlegum samanburði og eiga tölur hennar að vera með öllu sambærilegar tölum Hagstofunnar. OECD heldur einnig umfangsmikinn gagnabanka um ójöfnuð en þar eru gerðir eigin útreikningar á lífsskjaragögnunum og því getur einhver munur verið á niðurstöðum. Eurostat skoðar bæði ráðstöfunartekjur óleiðréttar og ráðstöfunartekjur eftir að leiðrétt hefur verið fyrir tilfærslum (s.s. bótum). OECD leiðréttir hins vegar einnig fyrir sköttum og er áhugavert að glöggva sig á þessum mismunandi mælingum á tekjur.⁴ (Myndir 4 og 5)

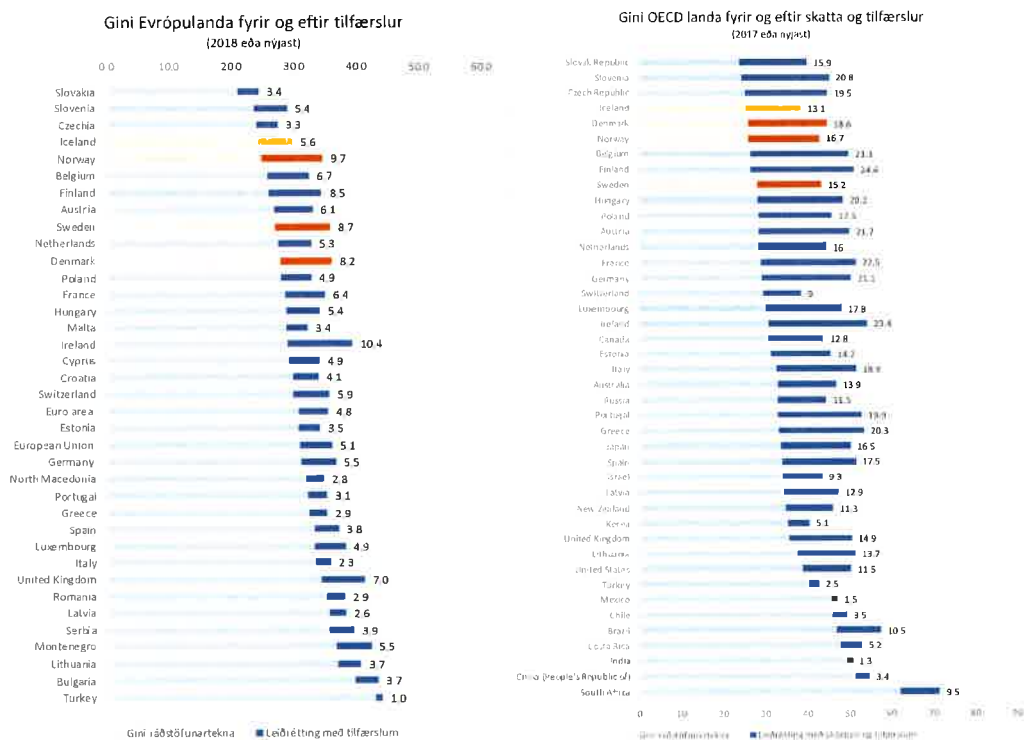
Af þessum samanburði að dæma er tekjudreifing á Íslandi jöfn jafnvel áður en til leiðréttinga velferðarkerfisins kemur. Minni leiðréttingar eiga sér stað hér á landi en í öðrum norrænum ríkjum.⁵

³ Hluti af gagnggerri endurskoðun á Lífskjararannsókn var hönnun nýrra voga. Með vog er átt við fjölda staka í úrtaki úr tilteknum hópi. Þeim er áætlað að stuðla að því að gögnin endurspegli þýðið sem best með tilliti til þátta eins og aldurs, kyns, búsetu osfrv. Ein helsta breyting með nýju vogunum er að tekið er tillit til fleiri þátta en var.

⁴ Nokkrar tafir hafa verið á gagnaskilum til alþjóðastofnana um gini-stuðul á Íslandi. Leitað var til Hagstofunnar um skýringar og kom þá fram að það er vegna þess að unnið hefur verið að endurskoðun á Lífskjararannsókninni og skilum þess vegna verið frestað. Þannig er nýjasta uppfærsla á gini-stuðli fyrir Ísland í tekjugagnagrunni OECD frá árinu 2015 en nágrannalönd okkar hafa flest uppfærðar tölur sem ná að minnsta kosti einu ári lengra. Eurostat hefur uppfærðar tölur til 2018 fyrir öll lönd nema Ísland (2016), Svartfjallaland og Tyrkland (2017).

⁵ Lífeyrisgreiðslur teljast hér til tekna en ekki tilfærsla. Í umfjöllun um tekjutíundir í næsta hluta þessa rits má sjá ítarlegri upplýsingar um lífeyrisgreiðslur og einnig hvernig barna- og vaxtabætur dreifast á milli hópa.

Myndir 4 og 5: Leiðréttingakraftur skatta og velferðakerfis í samanburðarlöndum

Heimildir: OECD (2020) og Eurostat (2020)

Aðrir mælikvarðar á jöfnuð

Nota má aðra mælikvarða á dreifingu tekna og eigna samhliða gini-stuðlinum til að veita á móti þeim takmörkunum sem honum fylgja. Oft er reynt að afmarka hópa, ýmist innan hluta tekjudreifingarinnar eða ákveðna samfélagshópa, og rýna nánar í gögn um tekjur og eignir þeirra. Þar er oft beitt hlutföllum, til dæmis á milli hópa í tekjudreifingunni og þróun þeirra skoðuð.

Hlutföll

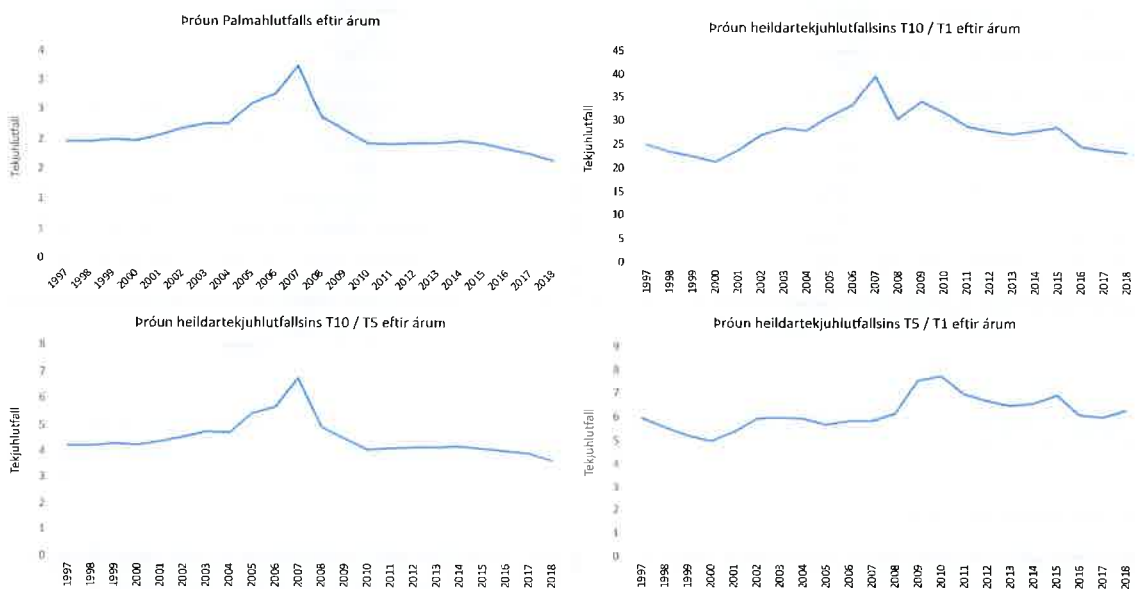
Hlutföll eru af öllum mælikvörðum einföldust og aðgengilegust bæði í útreikningi og framsetningu. Þau veita að sama skapi takmarkaðri upplýsingar en kvarðarnir sem getur bæði verið kostur og galli. Algengast er að skoða:

- **Tíundahlutföll:** Hlutfall tekna ákveðins hlutfalls þeirra ríkustu í dreifingunni af tekjum ákveðins hlutfalls þeirra fátækustu í dreifingunni. Hlutfallið sýnir því tekjur hinna ríkari sem margfeldi tekna hinna fátækari. Veikleiki er að þessi hlutföll eru næm fyrir útlögum. Algeng hlutföll að skoða eru: T10/T1: Hlutfall ríkustu tíu prósentna af fátækustu tíu; T10/T5: Hlutfall ríkustu tíu prósentna af þeim sem sitja í miðri dreifingunni; T5/T1: Hlutfall miðju dreifingarinnar af fátækustu tíu prósentunum. Á myndum 6-9 má sjá þessi

tekjuhlutföll fyrir Ísland, *reiknuð samkvæmt gögnum úr skattframtölum*. Hlutföllin eru öll svipuð eða lægri nú en þau voru fyrir tveimur áratugum en hafa sveiflast á þeim tíma. Ítarefni um hlut tíunda í tekjudreifingunni er að finna í næsta hluta þessarar umfjöllunar.

- **Palma hlutfall:** Hlutfall ríkustu tíu prósentu dreifingarinnar í heildartekjum af hlutfalli neðstu 40%. Þetta hlutfall byggir á niðurstöðu hagfræðingsins Palma sem sýndi að miðja dreifingarinnar hefur jafnan fengið svipaðan hlut tekna en breytingar eru meiri á jöðrunum.

Myndir 6-9: Tíundahlutföll tekna 2018 (T10 er efsta tíund, T1 sú neðsta)

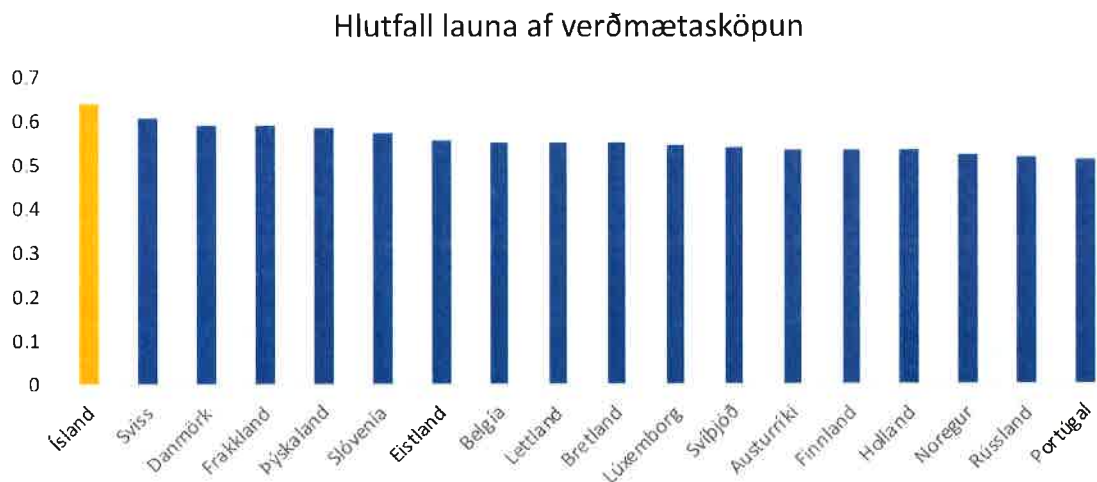
Heimild: Hagstofa Íslands (2020). Eigin útreikningar.

Önnur sjónarhorn

Ýmsir aðrir stuðlar eru til sem mæla jöfnuð en þeir hafa oft aðra styrkleika og veikleika en gini. Flestir eru þeir tæknilegri og nokkrir hafa þann eiginleika að geta vegið hærra eða lægra ákveðna hópa innan tekjudreifingarinnar. Enginn þeirra hefur þó náð fótfestu á sama hátt og gini-stuðullinn. Í viðauka 1 er nánar fjallað um þessa stuðla.

Þá má setja laun í samhengi við aðra hluta hagkerfisins með því að setja laun í samhengi við alla verðmætasköpun hagkerfisins. Í slíkum samanburði kemur Ísland vel út og fer hvergi hærra hlutfall verðmætasköpunarinnar í laun en hér (Mynd 10). Hlutfallið er jafnframt hátt í sögulegu samhengi sem er ólíkt þróuninni víða um heim (ILO, 2019).

Mynd 10: Hlutfall launa af verðmætasköpun

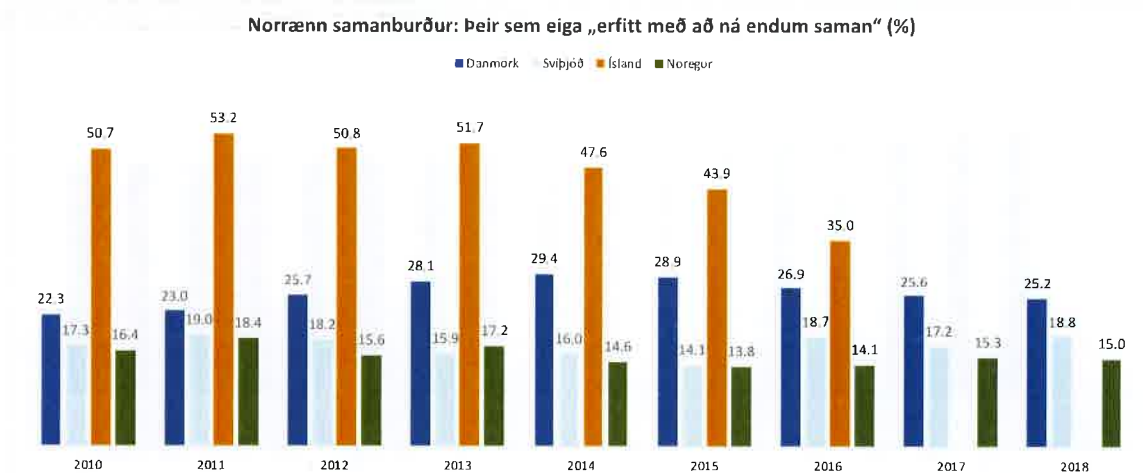
Heimild: Stjórnarráð Íslands. Gögn fyrir Ísland árið 2018 eru frá Hagstofu Íslands en gögn annarra landa frá OECD.

Önnur hugtök sem oft er vísað í við rannsóknir á ójöfnuði eru til dæmis: *Ójöfnuður yfir ævina* (e. *lifetime inequality*) sem vísar til hversu jafnar tekjur einstaklinga yfir ævina eru, *ójöfnuður eigna* (e. *wealth inequality*) sem vísar til dreifingar eigna á meðal einstaklinga eða fjölskyldna og *ójöfnuður tækifæra* (e. *inequality of opportunity*) sem fjallar um tekjuáhrif eiginleika sem einstaklingar hafa ekki stjórn á (s.s. félagslegra aðstæðna fjölskyldu, kyns, kynþáttar o.s.frv.) (IMF, 2017).

Vert er hér að minnst á að um marga þessa þætti má fá góða innsýn í á vefsvæðinu tekjusagan.is, þar má sjá lífskjör einstakra hópa og þróun þeirra yfir síðastliðinn aldarfjórðung. Til stendur að uppfæra vefinn á fyrri hluta ársins 2020 og bæta við upplýsingar um fasteignir, aðrar eignir, skuldir, menntastig, bakgrunn, og hvort um námsmenn eða öryrkja er að ræða.

Í lífskjararannsókn Hagstofunnar (sem notuð er til útreiknings gini) eru jafnanframt lagðar fyrir fólk spurningar sem veitt geta innsýn í lífsgæði og ójöfnuð. Til að mynda er spurt um „erfiðleika við að ná endum saman“ og er þannig reynt að fanga upplýsingar sem mælikvarðar á tekjudreifingu ná annars ekki til. Séu svör á Íslandi borin saman við hin norrænu ríkin kemur í ljós að þrátt fyrir að Ísland hafi lægri gini-stuðul en þau þá segjast mun fleiri hér eiga erfitt með að ná endum saman (Mynd 11).

Mynd 11: Hlutfall þeirra sem eiga erfitt með að ná endum saman á Norðurlöndum

Heimild: Eurostat. Súlurnar sýna hlutfall svarenda sem sögðust eiga „mjög erfitt“, „erfitt“ eða „nokkuð erfitt“ með að ná endum saman. Svör vantar í gagnagrunn Eurostat fyrir Ísland árin 2017 og 2018. Árið 2016 sögðust 20,9% svarenda eiga *mjög erfitt* með það, 7,9% sögðust eiga *erfitt* og 6,2% *nokkuð erfitt*. Hlutfallsleg dreifing á milli þessara flokka er svipuð og annars staðar á Norðurlöndunum.

Þarna koma fram áhrif þátta sem ekki sjást í tekjudreifingunni. Í skýrslu Gylfa Zoega í aðdraganda kjarasamninga voru slíkir þættir gerðir að umtalsefni: „*Lífskjör ákvarðast ekki aðeins af launum og neyslu heldur einnig af t.d. húsnæðiskostnaði, vaxtastigi og frítíma. Vextir Seðlabankans eru nú nærri sögulegu lágmarki í uppsveiflu hagkerfisins en vaxtamunur bankakerfisins – munur innláns- og útlánsvaxta – er hins vegar meiri en annars staðar á Norðurlöndunum. Húsnæðisverð og leiguverð hefur hækkað mikið undanfarin ár og Íslendingar vinna fleiri klukkustundir á viku hverri en íbúar sambærilegra landa. Yfirvinna er algeng.*“ (Gylfi Zoega, 2018, bls 60)

Lokaorð um gini og mælingar á jöfnuði

Á Íslandi er jöfnuður tekna mikill samkvæmt þeim mælikvörðum sem hér hefur verið fjallað um. Það hefur verið raunin síðustu tvo áratugi nema í aðdraganda og eftirmálum bankahrunsins árið 2008. Jöfnuður er í alþjóðlegum samanburði jafnframt mikill hvort sem horft er til gini-stuðuls fyrir eða eftir tilfærslur hins opinbera (í formi bóta eða skatta). Það gefur vísbendingu um að launadreifing sé jöfn líka. Á sama tíma og jöfnuður hefur hér aukist síðastliðin ár hefur þróunin verið öfug í flestum iðnríkjum. Áhugavert væri í framhaldinu að rannsaka þá þróun nánar.

Það er þó flókið að mæla ójöfnuð og hefur hér verið stiklað á stóru um helstu takmarkanir gini-stuðulsins og þeirra gagna sem hann byggir á. Þótt þekktustu mælikvarðar gefi ákveðna mynd af tekjudreifingu þarf að taka saman upplýsingar úr mörgum áttum til að varpa betra ljósi á stöðuna hverju sinni.

Heimildir:

- Eurostat, Gini coefficient of equivalized disposable income - EU SILC survey
Eurostat, Inability to make ends meet - EC SILC survey
The Economist, 20. janúar 2016. *Home ownership is the West's biggest economic-policy mistake.*
Gylfi Zoega (2018). *Staða efnahagsmála í aðdraganda kjarasamninga*. Háskóli Íslands. <https://www.stjornarradid.is/lisalib/getfile.aspx?itemid=e9054c76-a7ae-11e8-942c-005056bc530c>
Hagstofa Íslands, Dreifing ráðstöfunartekna sveiflast milli ára, 18. desember 2019. <https://hagstofa.is/utgafur/frettasafn/laun-og-tekjur/gini-studull-og-lagtekjumork-2018/>
Hagstofa Íslands, Lýsigögn: Lífskjararannsókn Hagstofu. <https://hagstofa.is/utgafur/lysigogn/lysigogn/?fileld=56788>
IMF Fiscal Monitor: Tackling Inequality (2017) <https://www.imf.org/en/Publications/FM/Issues/2017/10/05/fiscal-monitor-october-2017>
Joseph L. Gastwirth (2016). *Is the Gini Index of Inequality Overly Sensitive to Changes in the Middle of the Income Distribution?* George Washington University.
OECD (2020), Income inequality (indicator). doi: 10.1787/459aa7f1-en (Accessed on 10 February 2020)
OECD (2018), *A Broken Social Elevator? How to Promote Social Mobility*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/9789264301085-en>.
Our World in Income). *Gini index of income in 2015 vs. 1990 (GCIP - including non-survey years)*.
Stefán Ólafsson og Arnaldur Sölvi Kristjánsson (2017). *Ójöfnuður á Íslandi*, Háskólaútgáfan.
ILO (2019), *The global labour income share and distribution*, <https://www.ilo.org/ilostat-files/Documents/Labour%20income%20share%20and%20distribution.pdf>
University of Oxford. Sótt í janúar 2020: www.ourworldindata.org
World inequality report (2018). World inequality lab.

Viðauki 1

Aðrir mælikvarðar á jöfnuð

- *Lorenz-kúrfan*: Ein einfaldasta framsetning á jöfnuði. Á láréttum ási er uppsafnað hlutfall fólksfjöldans, frá þeim tekjulægstu til þeirra tekjuhæstu. Á lóðréttum ási uppsafnað hlutfall tekna. Kúrfan sýnir þannig hlutfall heildartekna sem tilheyrir x prósentum mannfjöldans. Kúrfan er jafnan sett fram samhliða 45 gráðu línu sem sýnir fullkomlega jafna skiptingu. Því fjær sem Lorenz kúrfan er frá 45 gráðu línunni, því ójafnari er dreifingin.
- *Gini-stuðullinn*: Hlutfallið á milli Lorenzar kúrfunnar og 45 gráðu línunnar. *Nánar rætt í meginumfjöllun.*
- *Atkinson-stuðullinn*: Veginn stuðull sem gerir meðal annars kleift að skoða hvaðan úr dreifingunni ójöfnuður kemur.
- *Hoove-rstuðullinn*: Hlutfall tekna sem þyrfti að endurúthluta til að ná fullkomnum jöfnuði. Gildi stuðulsins segir þannig til um hlutfall heildartekna sem þyrfti að taka af þeim sem eru yfir meðaltekjum og færa til þeirra sem eru undir meðaltekjum svo jöfnuður sé alger. Há gildi tákna þannig meiri ójöfnuð og lág gildi minni.
- *Theil-stuðullinn og GE-kvarðar*: Gildi GE-mælikvarða er ekki síst að þá má brjóta upp, þ.e.a.s. hægt er að skoða ójöfnuð hjá smærri hópum innan dreifingarinnar. Þá er hægt að velja gildi stikans α til að leggja áherslu á tekjubil á ákveðnum stað dreifingarinnar. Ef gildi er lægra tekur stuðullinn meira tillit til breytinga neðst í kúrfunni en ef gildið er hærra er það næmari á efri hluta kúrfunnar. Algengast er að nota 0 (L-Theil), 1 (T-Theil) og 2 (e. *coefficient of variation*).
- *Hlutföll*: Einfalt hlutfall á milli ólíkra hópa í tekjudreifingunni.

II Tekjutíundir: Hverjir eru hvar í tekjudreifingunni?

Ein leið til að meta tekjudreifinguna er að beina athyglinni að afmörkuðum hópum innan hennar. Skilgreina mætti hópana á marga vegu, til dæmis út frá lýðfræði (kyni eða bakgrunni) eða stöðu á vinnumarkaði. Hér verður linsan höfð sem víðust og horft til allra skattskyldra einstaklinga út frá því hvar í tekjudreifingunni þeir eru.

Það sem meðal annars sést úr þessu er að í fyrstu tveimur tekjutíundunum er að stórum hluta ungt fólk (undir 25 ára), að konur eru hlutfallslega flestar í þriðju og fjórðu tíund, að einstaklingar af erlendum bakgrunni eru hlutfallslega flestir í fimmtu og sjöttu tíund, að hlutur sjöundu og áttundu tíundar í atvinnutekjum hefur hækkað lítillega á síðustu árum en hlutur þeirra í ráðstöfunartekjum lækkað og að menntastigið er hæst í níundu og tíundu tíund.

Greiningin veitir þannig félagslegt og fjárhagslegt samhengi fyrir tekjutíundirnar sem svo oft ber á góma í umræðu um launabil og jöfnuð.

Skattagögn hafa þó sínar takmarkanir eins og önnur gagnasöfn. Hér verður því fyrst farið yfir aðferðafræðina. Næst verður fjallað á myndrænan hátt um stöðu vissra samfélagshópa og þróun síðustu tvo áratugi í því samhengi. Að lokum koma tíu yfirlitssíður sem sýna helstu upplýsingar um hverja tíund fyrir sig.

Aðferðafræði og gögn

Hagstofa Íslands safnar og greinir gögn úr skattframtölum einstaklinga. Framtalsskyldir eru allir 16 ára og eldri sem skattskyldir eru á Íslandi. Þetta er mikilvægt að leggja áherslu á enda þýðir það að tekjudreifingin nær til dæmis líka til unglinga í foreldrahúsum sem gætu haft smávægilegar tekjur af hlutastörfum. Miðað er við tímabilið frá 1997 til 2018. Tekjutíundir eru skilgreindar út frá heildartekjum og greiningin unnin út frá því.⁶

Þessi rannsókn er takmörkuð við stakar breytur. Það þýðir til dæmis að hægt er að skoða fjölda kvenna í ákveðinni tíund og fjölda einstaklinga af erlendum bakgrunni í sömu tíund en ekki fjölda kvenna af erlendum bakgrunni. Það mætti hugsa sér í framhaldinu viðameiri sérkeyrslu úr gagnagrunni Hagstofunnar svo ítarlegri greining væri möguleg. Þá eru ákveðnar takmarkanir á upplýsingum sem fást úr skattagögnum almennt. Eignir geta til dæmis verið vanmetnar og þá sérstaklega vegna þess að hlutabréf eru gefin upp á nafnvirði og fasteignir miða við fasteignamat. Skattframtöl ná jafnframt aðeins til þeirra sem greiða skatt og hið „svarta

⁶ Öll gögn sem á eftir fara í umfjöllun um tekjutíundir eru unnin úr sérkeyrslu gagna frá Hagstofu Íslands.

hagkerfi“ því aldrei inni í myndinni. Þá eru undanskot frá skatti og faldar eignir í svokölluðum skattaskjólum eðli málsins samkvæmt ekki á skattframtölum.

Í töflu 1 er yfirlit yfir helstu breytur sem fjallað er um og skilgreiningar þar sem við á.

**TAFLA 1:
BREYTUR OG
SKILGREININGAR**

KYN	Karlar, konur
ALDUR	19 ára og yngri, 20-24 ára, 25-29 ára, 30-34 ára, 35-39 ára, 40-44 ára, 45-49 ára, 50-54 ára, 55-59 ára, 60-64 ára, 65-69 ára, 70-74 ára, 75 ára og eldri
MENNTUN	Engin menntun eða minna en barnapróf, barnaskólamenntun, grunnmenntun, framhaldsskólamenntun, viðbótarstig (t.d. iðnmeistaránám eða grunndiplóma), háskólamenntun (stutt nám, án háskólagráðu), háskólamenntun (bakkalágráða), háskólamenntun (meistaragráða), doktorsmenntun. Fyrirvari: Takmörkuð skráning er á menntastigi þeirra sem flytja til landsins. Hagstofan beitir eftirfarandi úrræðum til að koma til móts við það: 1. Allir fá barnaskólamenntun sjálfkrafa2. Þegar einstaklingur lýkur námi á Íslandi, t.d. háskólanámi, þá er áætlað á viðkomandi lægra menntunarstig, t.d. stúdentsprófi.3. Þegar engar upplýsingar liggja fyrir þá er áætlað/handreiknað út frá upplýsingum heimalands/héraðs/aldursbils/kyns og dreift að handahófi í sömu hlutföllum (dæmi: 50% líkur eru á að kona frá Noregi hafi stúdentspróf)
BAKGRUNNUR	Erlendur bakgrunnur: Einstaklingur fæddur erlendis og á erlenda foreldra, afa og ömmur. Innlendur bakgrunnur: Aðrir.
FJÖLSKYLDUSTAÐA	Einstæð, gift / í sambúð Barnlaus, eitt barn, fleiri en eitt barn.
TEKJUR	<i>Heildartekjur:</i> Samtala atvinnutekna, fjármagnstekna og annarra tekna <i>Atvinnutekjur:</i> Launatekjur og aðrar starfstengdar tekjur, ökutækjastyrkur, dagpeningar og hlunnindi. Auk þess telst reiknað endurgjald og tekjur erlendis, aðrar en fjármagnstekjur, til atvinnutekna. <i>Fjármagnstekjur:</i> Vaxtatekjur, arður, söluhagnaður og leigutekjur utan rekstrar. Auk þess teljast tekjur af atvinnurekstri til fjármagnstekna. <i>Aðrar tekjur:</i> Lífeyrisgreiðslur, greiðslur frá Tryggingastofnun ríkisins og aðrar bótagreiðslur á borð við atvinnuleysisbætur og vaxta- og barnabætur.
EIGNIR	<i>Heildareignir:</i> Allar eignir fjölskyldu að meðtöldum fasteignum, peningalegum eignum (innlán, verðbréf og aðrar peningalegar eignir) og aðrar eignir auk ökutækja. <i>Fasteignir:</i> Samtala allra fasteigna fjölskyldu, bæði innlendra og erlendra. Verðmæti fasteigna er miðað við fasteignamat. <i>Verðbréf:</i> Hlutabréf í innlendum og erlendum hlutafélögum á nafnvirði, eignarskattsfrjáls verðbréf, stofnsjóðseign og önnur verðbréf og kröfur.

SKULDIR

Heildarskuldir: Allar skuldir fjölskyldu að meðtöldum fasteignaskuldum, ökutækjalánum, framkvæmdalánum, námslánum, yfirdráttarlánum og kreditkortalánum.

Fasteignaskuldir: Skuldir vegna fasteignakaupa.

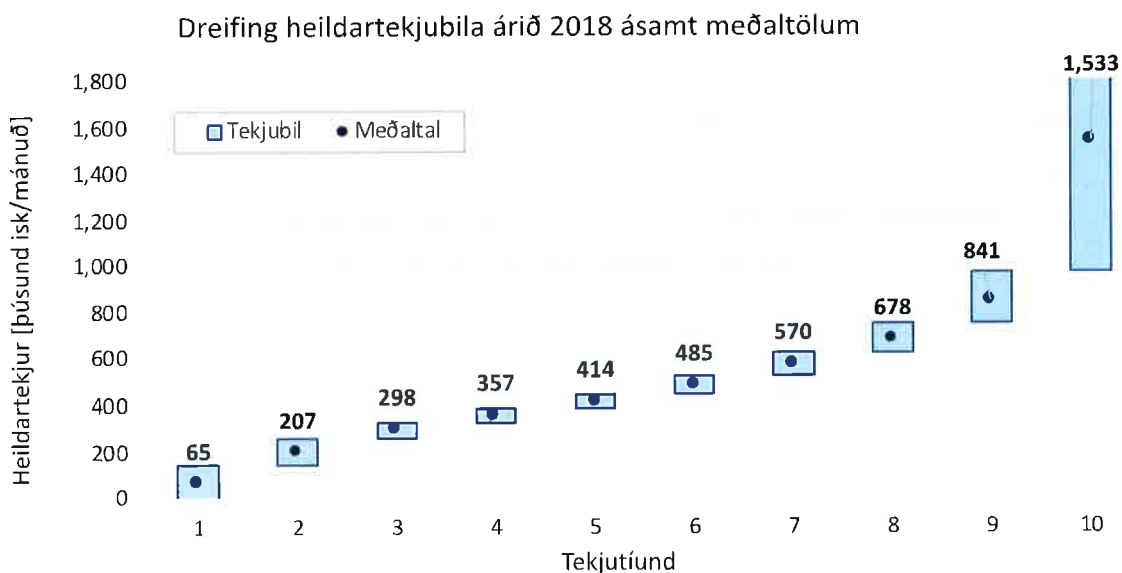
Heimild: Hagstofa Íslands

Dreifing heildartekna: Hvað er kökusneiðin stór?

Að gefnum þessum forsendum og varnögllum er sjónum beint að tekjutíundunum. Árið 2018 voru í hverri tíund 25.712 einstaklingar. Í efstu fimm prósentunum 12.856 einstaklingar og í efsta prósentinu 2.571 einstaklingur.

Á mynd 1 er yfirlit yfir tekjubil hverrar tíundar árið 2018. Svörtu punktarnir tákna meðaltekjur sem einnig eru sýndar með tölustöfum fyrir ofan tekjubilin. Mörk tekjutíunda eru skilgreind við mánaðartekjur þess tekjulægsta í hverri tekjutíund. Persónuverndarsjónarmið gera að verkum að Hagstofa getur ekki gefið upp efri mörk efstu tekjutíundar. Með því að skipta efstu tíu prósentunum í smærri hópa sést þó að mánaðartekjur tekjulægsta einstaklings í efstu fimm prósentunum eru um 1,2 milljónir og þess tekjulægsta í efsta eina prósentinu um 2,2 milljónir. Tekjur efstu tíu prósentanna eru langsamlega mest dreifðar en bilin minnst um miðbik dreifingarinnar.

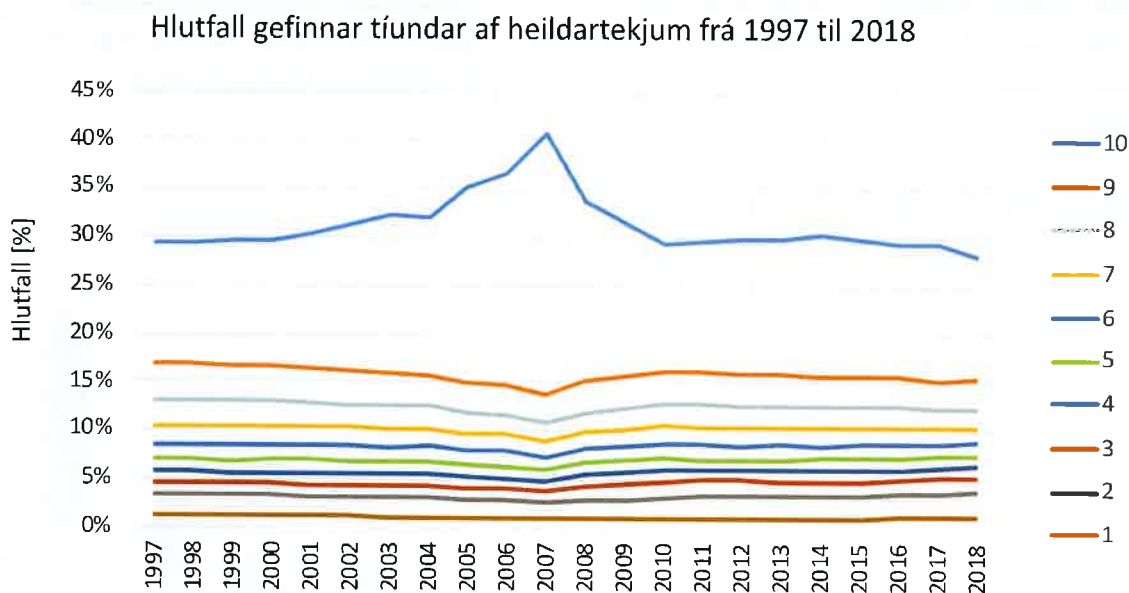
Mynd 1: Tekjubil tekjutíunda skilgreind

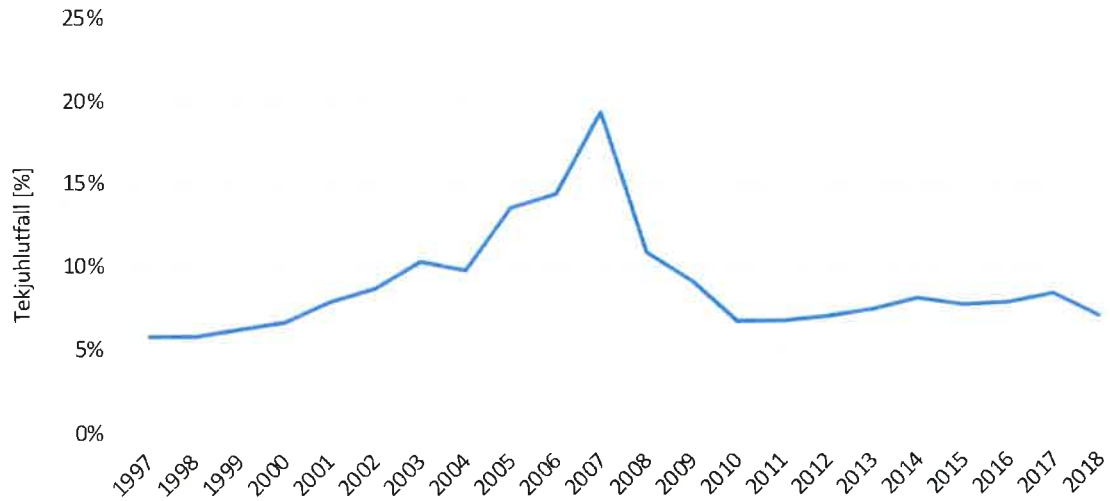
Það hlutfall heildartekna allra sem hver tíund fær í sinn hlut hefur lítið breyst á síðastliðnum tveimur áratugum að undanskildum árunum fyrir hrun þegar efstu 10% juku hlut sinn umtalsvert á kostnað annarra. Þetta sést á mynd 2. Hlutdeild hvernar tíundar í heildartekjum ársins 2018 er hins vegar nánast nákvæmlega sú sama árið 1997. Mestar breytingar hafa orðið hjá efstu þremur tekjutíundum sem fá nú um 1% minni hlut heildartekna en áður en aðrar tíundir að sama skapi litlu meira.

Á mynd 3 er sýnd þróun hlutdeildar efsta prósentu tekjudreifingarinnar af heildartekjum. Sjá má skarpan vöxt í tekjuhlutfalli þess hóps fyrir hrun sem aftur hefur jafnast síðan. Áhugavert er að skoða hlut efsta prósentans af efstu tíu prósentunum. Fimmtungur af tekjum efstu tíu prósentanna fór til efsta prósentans árið 1997, tæpur helmingur árið 2007 og aftur um fjórðungur árið 2018.

Myndir 2 og 3: Hlutfall tíunda af heildartekjum og hlutfall efsta 1% af heildartekjum

Þróun heildartekna: Efsti prósent af heild

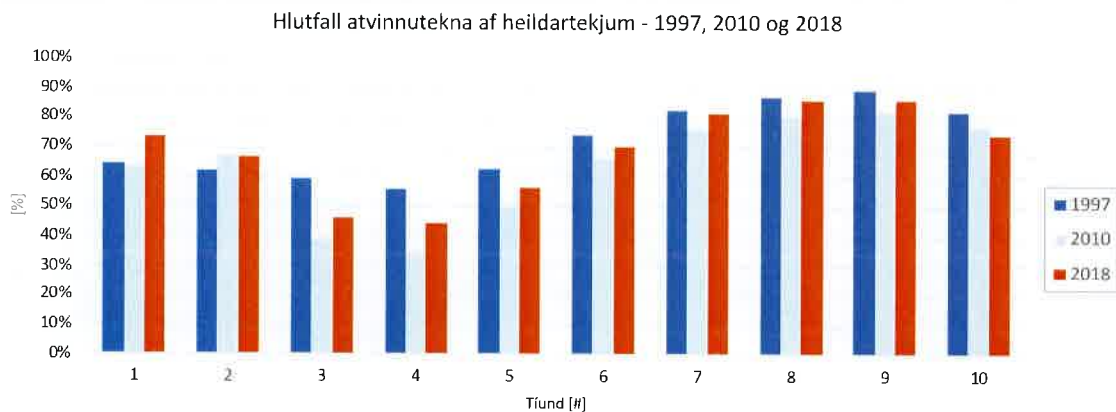
Nánar um fjárhagslega stöðu tíunda⁷

Dreifing heildartekna sýnir í raun tiltölulega jafna tekjudreifingu sem þó dreifist meira á efri hluta en neðri. Eftir vaxandi ójöfnuð í kringum efnahagshrunið árið 2008 er dreifingin nú aftur svipuð og hefur almennt verið síðustu tvo áratugi. Það er þó auðvitað margt fleira sem segir til um hag fólks en heildartekjur. Uppruni tekna skiptir máli (er um að ræða atvinnutekjur, lífeyristekjur eða bætur?) og sömuleiðis hversu mikið stendur eftir til ráðstöfunar þegar skattar hafa verið greiddir.

Á mynd 4 má sjá hversu hátt hlutfall tekna hversrar tíundar er atvinnutekjur og hvernig það hlutfall var árin 1997 og 2010 til samanburðar.

⁷ Ítarlegri tölfræði um samsetningu tekna hversrar tíundar, þróun yfir tíma og fleira er að finna í svipmyndum tekjutíunda í lok þessa kafla.

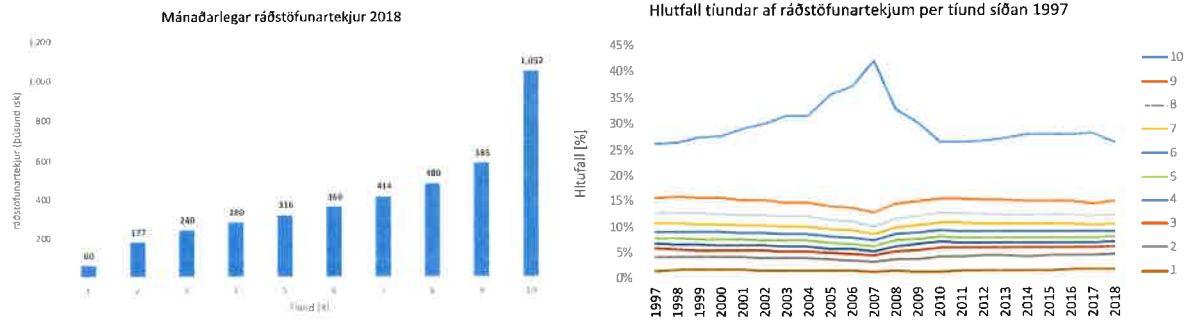
Mynd 4: Samanburður á hlutfalli atvinnutekna af heildartekjum

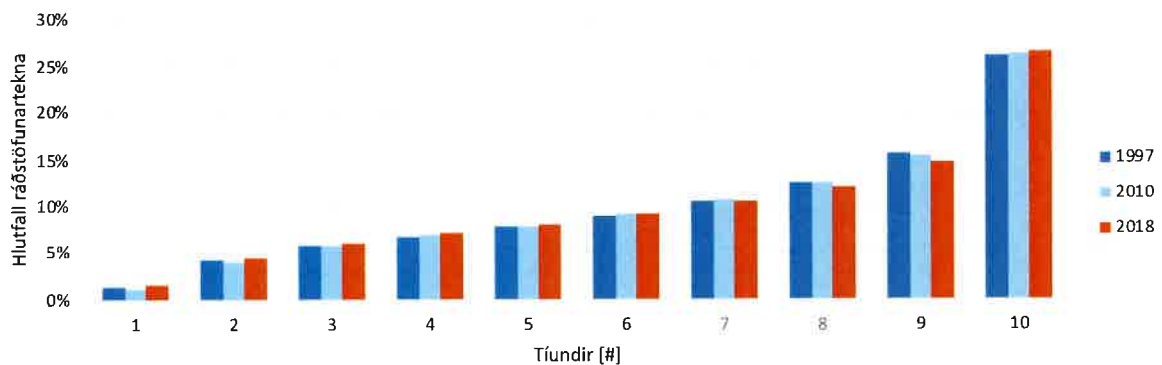
Ráðstöfunartekjur

Ráðstöfunartekjur eru heildartekjur að fráðregnum sköttum. Á mynd 5 má sjá meðalráðstöfunartekjur eftir tíundum og á mynd 6 og 7 hversu hátt hlutfall af ráðstöfunartekjum hefur sögulega farið í hlut hvernar tíundar fyrir sig. Meðal ráðstöfunartekjur eru stigvaxandi með nokkru stökki í ráðstöfunartekjum tíundu tíundar. Sé staðan skoðuð eins og hún var 1997, 2010 og svo 2018 má sjá að hlutur hvernar tíundar í ráðstöfunartekjum hefur lítið breyst. Allar tíundir nema sjöunda, áttunda og níunda tíund hafa aukið lítillega við hlut sinn (<0,4%). Sjöunda, áttunda og níunda tekjutíund fá hins vegar litlu minna hlutfall ráðstöfunartekna nú. Mest hefur breytingin verið hjá níundu tíund sem fær tæplega einu prósentu minna af heildartekjum nú en fyrir tuttugu árum.

Myndir 5-7: Yfirlit yfir þróun ráðstöfunartekna tíunda

Hlutfall tíunda af samanlögðum ráðstöfunartekjum - 1997, 2010, 2018

Eignir og skuldir

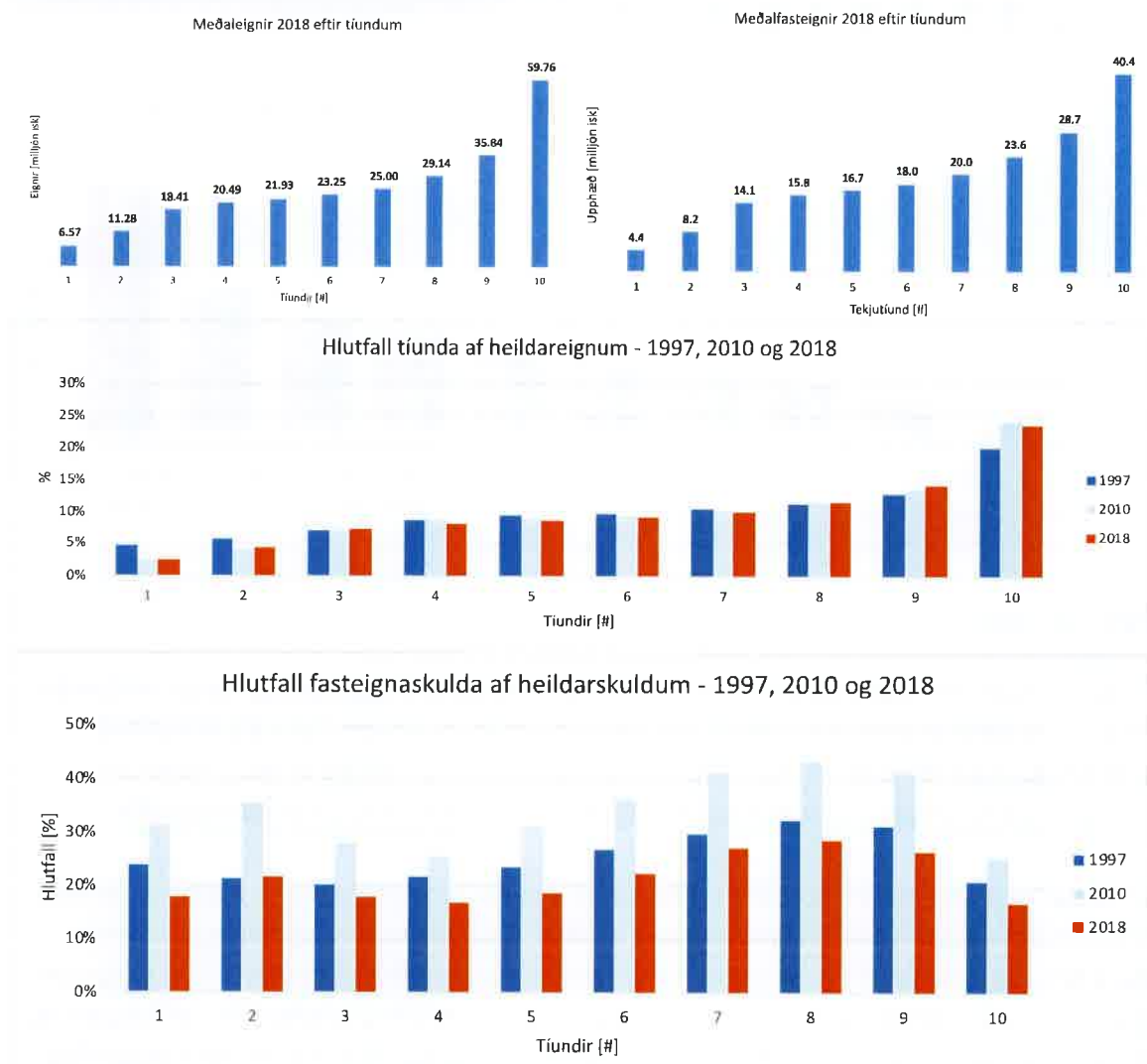
Til eigna teljast allar eignir fjölskyldu að meðtöldum fasteignum, peningalegum eignum (innlán, verðbréf og aðrar peningalegar eignir), ökutækjum og öðrum eignum. Sjá má á mynd 8 að dreifing eigna á milli tíunda er ekki ósvipuð dreifingu tekna. Fyrir þriðju til sjöttu tíund eru fasteignir um 77% eigna, fyrir sjöundu til níundu tíund um 80% en fyrir tíundu tíund 68%.

Sé hlutfall hvernar tíundar í heildareignum skoðað á mynd 10 sést að fimmtu, sjöttu og sjöundu tekjutíundir eiga litlu minni hlut heildareigna en áður, áttunda, níunda og tíunda tíund meiri. Hluta þessarar þróunar má hugsanlega skýra með fjölgun einstaklinga með erlendan bakgrunn í þessum tíundum sem hugsanlega koma ekki eignamiklir til landsins og tekur tíma að byggja upp eignir. Á hinn bóginn má nefna að efri tíundir (og sérstaklega sú efsta) eiga frekar hlutabréf og má ætla að væru þau metin á raunvirði væri hlutur þeirra í heildareignum stærri en hér kemur fram.

Á mynd 11 má að lokum sjá hlutfall fasteignaskulda af heildarskuldum fyrir tíundir árin 1997, 2010 og 2018. Þar sjást áhrif kreppunnar í stórhækkuðu hlutfalli árið 2010 en að öðru leyti eru fasteignaskuldir nú minni hluti skulda hjá öllum tíundum en var fyrir tveimur áratugum.

Ítarlegri upplýsingar um eignir og skuldir er að finna í svipmyndum tíunda á síðum 28-37.

Myndir 8-11: Yfirlit yfir eignir og skuldir tíunda

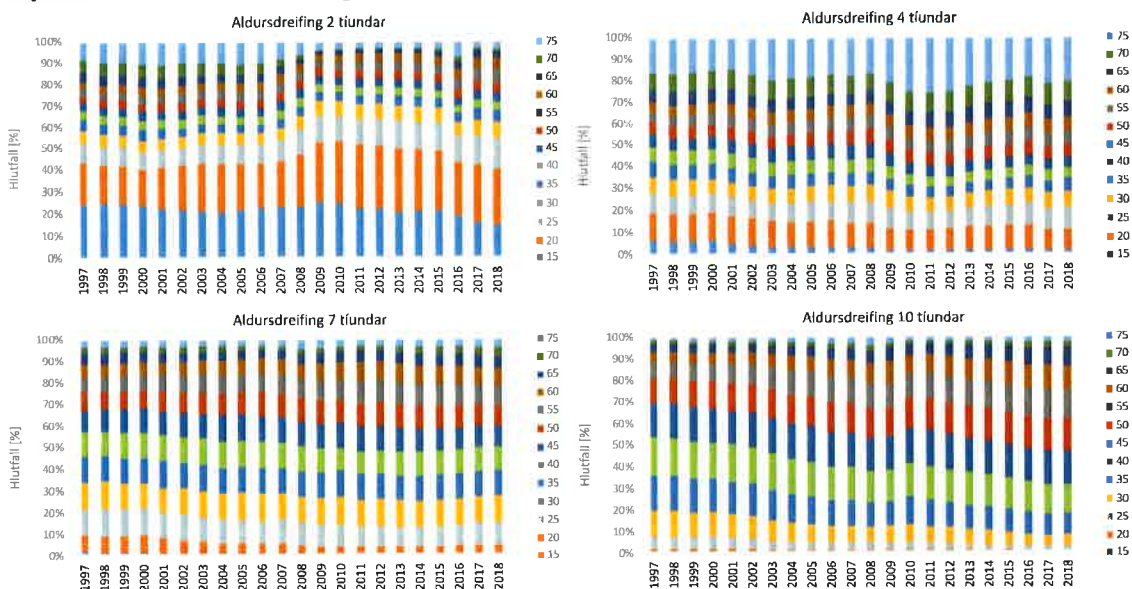
Tekjutíundir: Hvað einkennir hverja tíund?

Aldur

Aldur þeirra sem gera má ráð fyrir að séu á vinnumarkaði (~25-65 ára) helst að mestu í hendur við tíundir og verður meðalaldurinn þannig hærri með hærri tíundum. Aldursbil á myndum 12-15 miða við neðra bil hvers flokks. „20“ er þá 20-24 ára, „25“ er 25-29 ára og þar fram eftir götunum. Sjá má að fyrstu tvær tíundir eru að meirihluta ungt fólk. Um 40% fyrstu tíundar hafa að jafnaði verið yngri en tuttugu ára og um 60% yngri en þrjátíu. Önnur tíund er aðeins eldri en þar eru um 20% yngri en tuttugu ára og um 50% undir þrítugu.

65 ára og eldri eru 30% þriðju tíundar og 40% þeirrar fjórðu. Hlutfallslega flesta eldri en 65 ára er að finna í þessum tveimur tekjutíundum.

Myndir 12-15: Aldursdreifing tíunda

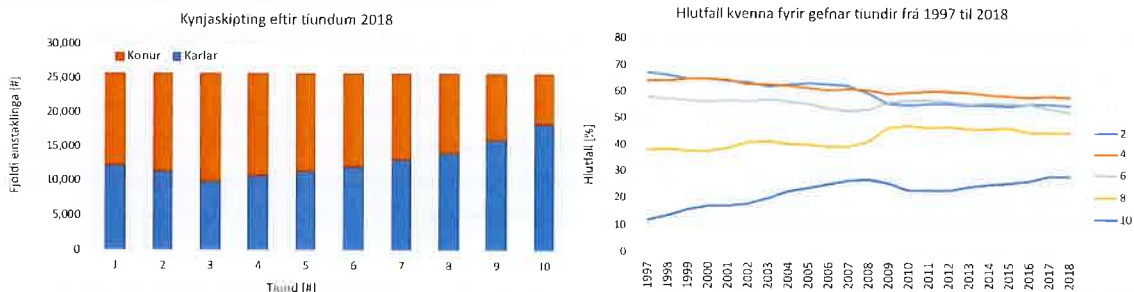

Kyn

Á mynd 16 sést að konur eru í meirihluta í fyrstu sex tekjutíundum, jafn margar körlum í þeirri sjöundu, en í minnihluta í síðustu þremur. Í efstu tveimur tekjutíundum er hlutfall kvenna 38% og 28%.

Staða kvenna innan tekjudreifingarinnar hefur þó batnað umtalsvert á síðustu tveimur áratugum. Á mynd 17 sést hvernig hlutfall kvenna hefur þróast fyrir valdar tíundir.⁸ Í fyrstu sjö tíundum hefur hlutfall kvenna lækkað en í efstu þremur hefur það hækkað.

Myndir 16 og 17: Kynjaskipting tekjutíunda

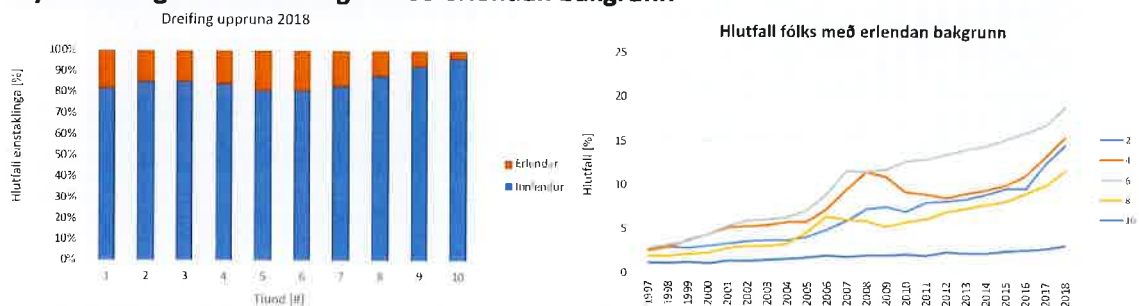

Bakgrunnur

Fjöldi innflytjenda á Íslandi hefur margfaldast á undanförunum árum. Árið 1997 voru einstaklingar með erlendan bakgrunn, samkvæmt þeirri flokkun sem hér er miðað við, 2.5% skattskyldra en 14% árið 2018. Hlutfall þeirra hefur því vaxið í öllum tekjutíundum á síðustu tveimur áratugum.

Innflytjendur eru hlutfallslega fæstir í efstu þremur tíundunum. Fjöldinn hefur annars dreift nokkuð jafnt á tekjudreifinguna en þó hafa einna flestir bæst í fimmtu, sjöttu og sjöundu tekjutíund þar sem innflytjendur eru nú 14-16% fleiri en árið 1997. 12-13% fleiri eru í fyrstu fjórum tíundum og 2-10% í efstu þremur.

Myndir 17 og 18: Einstaklingar með erlendan bakgrunn

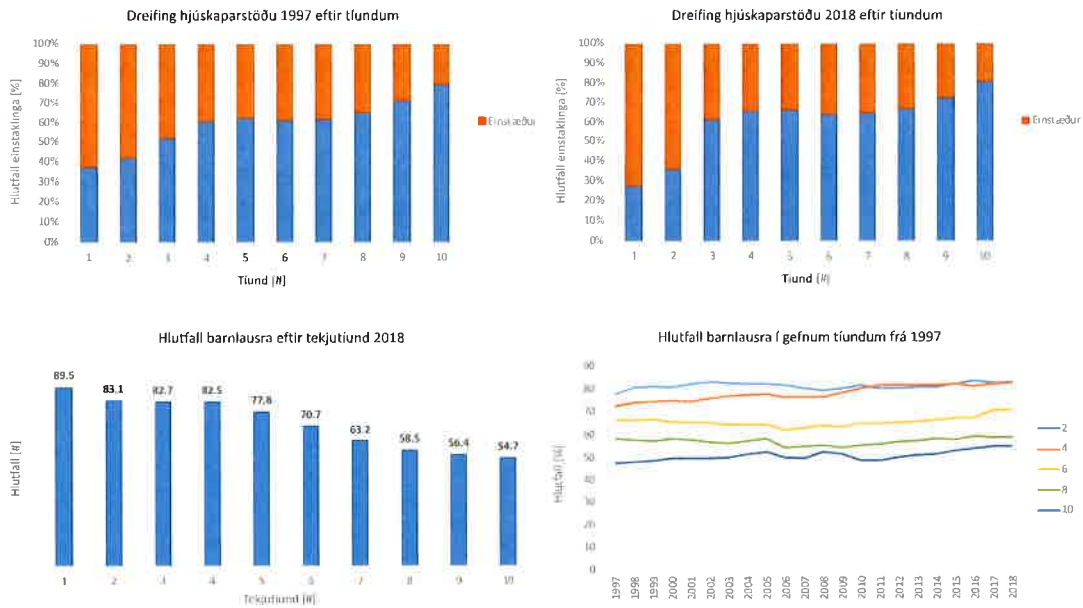

Fjölskylduaðstæður

Fjölskyldustaða einstaklinga í tíundum er í takt við það sem búast mætti við miðað við aldersdreifingu. Fleiri eru giftir eða í sambúð í efri tíundum og fleiri eiga börn í efri tíundum.

⁸ Hér og á sambærilegum myndum sem eftir fara er sýnd önnur hver tíund til þess að gera myndina skýrari. Jafnan má gera ráð fyrir að næstu tíundir við sýni sambærilega þróun.

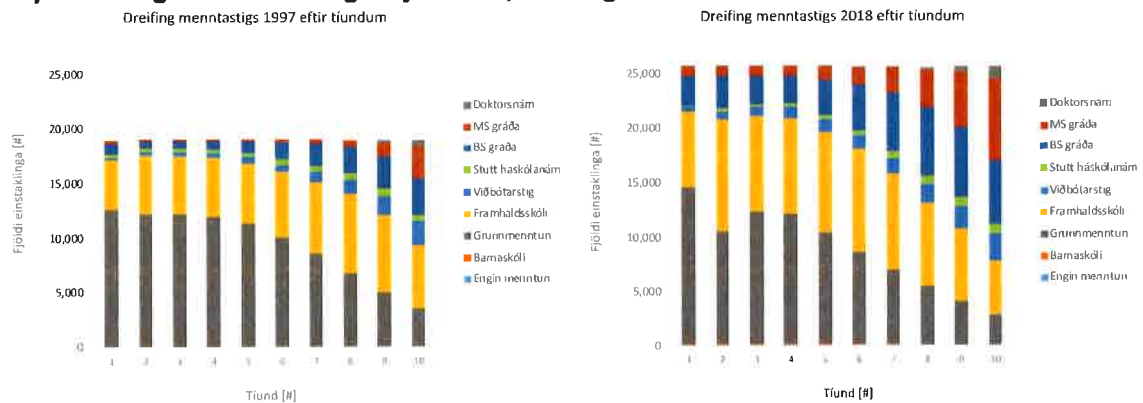
Myndir 19-22: Yfirlit yfir fjölskylduaðstæður tíunda

Menntastig

Því hærra sem í tekjudreifinguna er farið því meiri menntun hafa þeir einstaklingar sem þar er að finna. Menntunarhlutfall vex nokkuð jafnt eftir tíundum og virðist lítil breyting hafa orðið á því í samanburði við árið 1997 önnur en að menntastig hefur almennt hækkað.

Myndir 23 og 24: Menntastig tekjutiunda, 1997 og 2018

Svipmyndir

Hér lýkur yfirliti um tekjudreifinguna og við tekur skoðun á hverri tíund fyrir sig. Í svipmyndum tekjutíunda á næstu tíu síðum eru helstu upplýsingar um stöðu og þróun hvernar tíundar fyrir sig.

Þessi yfirverð vekur líklega jafnvel enn fleiri spurningar en hún svarar. Áhugvert væri að skoða tekjudreifinguna út frá fleiri forsendum, til dæmis fyrir hvort kyn um sig eða aðeins út frá einstaklingum annað hvort á vinnumarkaði eða utan hans. Jafnframt væri áhugavert að skoða tengsl þeirra breyta sem hér hefur verið fjallað um (dæmi: hvað eru margar konur með erlendan bakgrunn í hverri tíund?). Sumu er hægt að fá svar við á vefnum tekjusagan.is en öðru mætti fylgja eftir með áframhaldandi gagnavinnslu frá Hagstofunni.

1 TÍUND 25,713 einstaklingar

47%

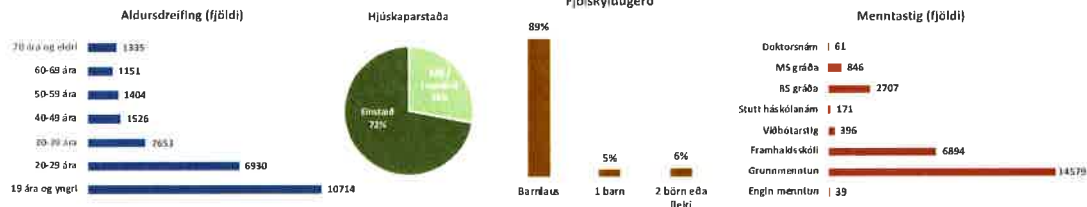
53%

18% erlendur bakgrunnur

Heildarmánaðartekjur einstaklinga í fyrstu tíund liggja á bilinu 0 til 141 þúsund krónur (skyggða svæði)

Lýðfræðileg samsetning

Fjárhagsleg staða

Mánaðarlegar meðaltaltekjur:

65.093 kr
Heildartekjur

48.039 kr
Atvinnutekjur

60.000 kr
Ráðstöfunartekjur

Samsetning tekna tíundar

Eigna- og skuldastaða:

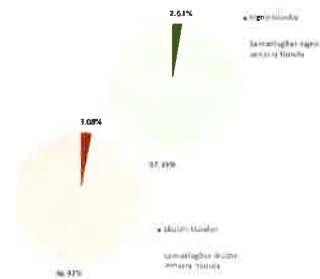
6.569.483 kr
Meðaleignir...

2.381.156 kr
Meðalskuldir...

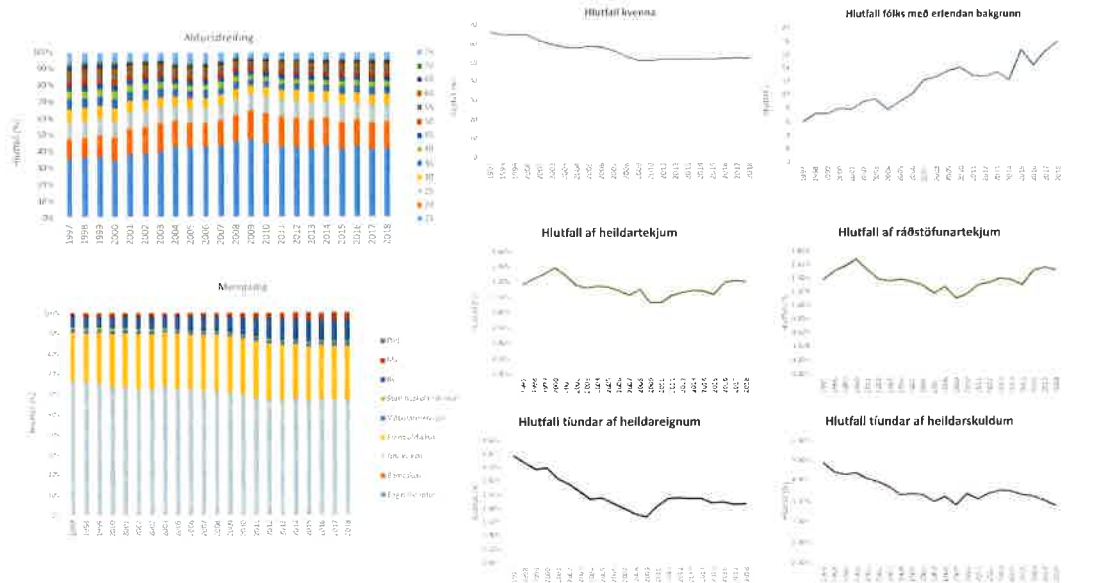
4.426.456 kr
...þar af fasteignir

1.164.469 kr
...þar af fasteignir

Hlutfurð af heildar eignum og skuldum:

Þróunin frá 1997 - 2018

2 TÍUND

25,713 einstaklingar

44%

56%

15% erlendur bakgrunnur

Heildarmánaðartekjur einstaklinga í annarri tíund liggja á bilinu 142 til 261 þúsund krónur (skyggða svæði)

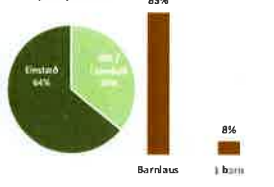

Lýðfræðileg samsetning

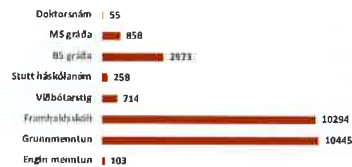
Aldursdreifing (tíundi)

Fjölskyldugerð

Menntastig (tíundi)

Fjárhagsleg staða

Mánaðarlegar meðaltaltekjur:

206.947 kr
Heildartekjur

138.319 kr
Atvinnutekjur

177.000 kr
Ráðstöfunartekjur

Samsetning tekna tíundar

Eigna- og skuldastaða:

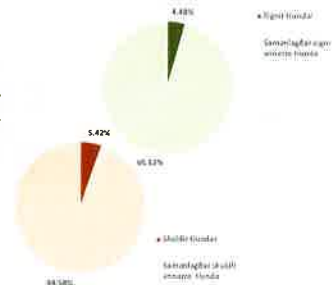
11.284.837 kr
Meðaleignir...

4.187.666 kr
Meðalskuldur...

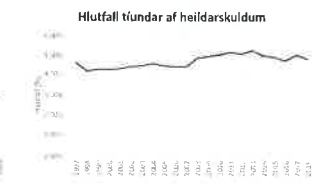
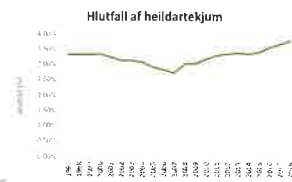
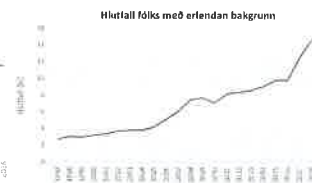
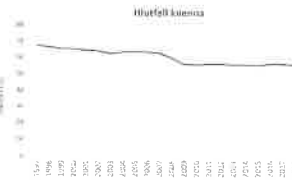
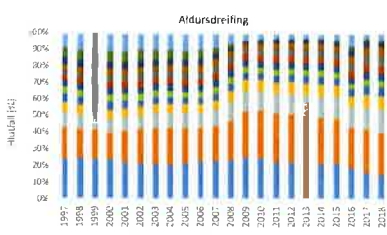
8.238.094 kr
...þar af fasteignir

2.454.223 kr
...þar af fasteignir

Hlutf. tíundar af heildar eignum og skuldum:

Þróunin frá 1997 - 2018

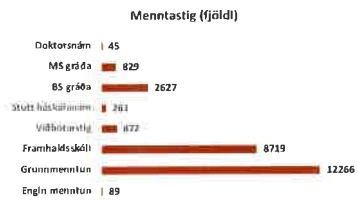
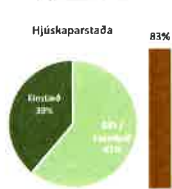
3 TÍUND 25,713 einstaklingar

39% 61% 14% erlendum bakgrunnur

Heildarmánaðartekjur einstaklinga í þriðju tíund liggja á bilinu 262 til 329 þúsund krónur (skyggða svæði)

Lýðfræðileg samsetning

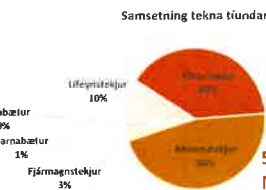
Fjárhagsleg staða

Mánaðarlegar meðaltaltekjur:

298.075 kr
Heildartekjur

137.451 kr
Atvinnutekjur

240.000 kr
Ráðstöfunartekjur

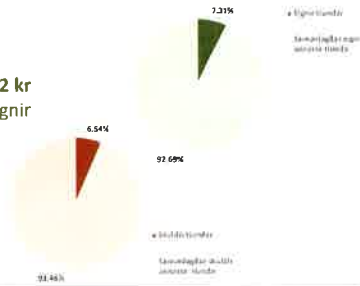
Eigna- og skuldastaða:

18.408.530 kr
Meðaleignir...
...þar af fasteignir

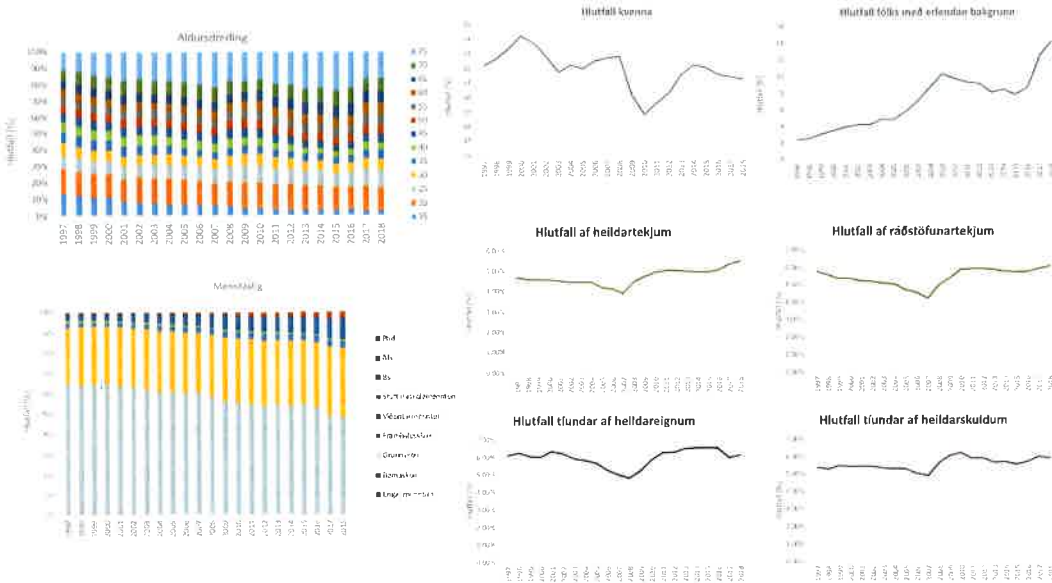
5.053.415 kr
Meðalskuldur...
...þar af fasteignir

14.098.192 kr
...þar af fasteignir

Hlutfur tíundar af heildar eignum og skuldum:

Þróunin frá 1997 - 2018

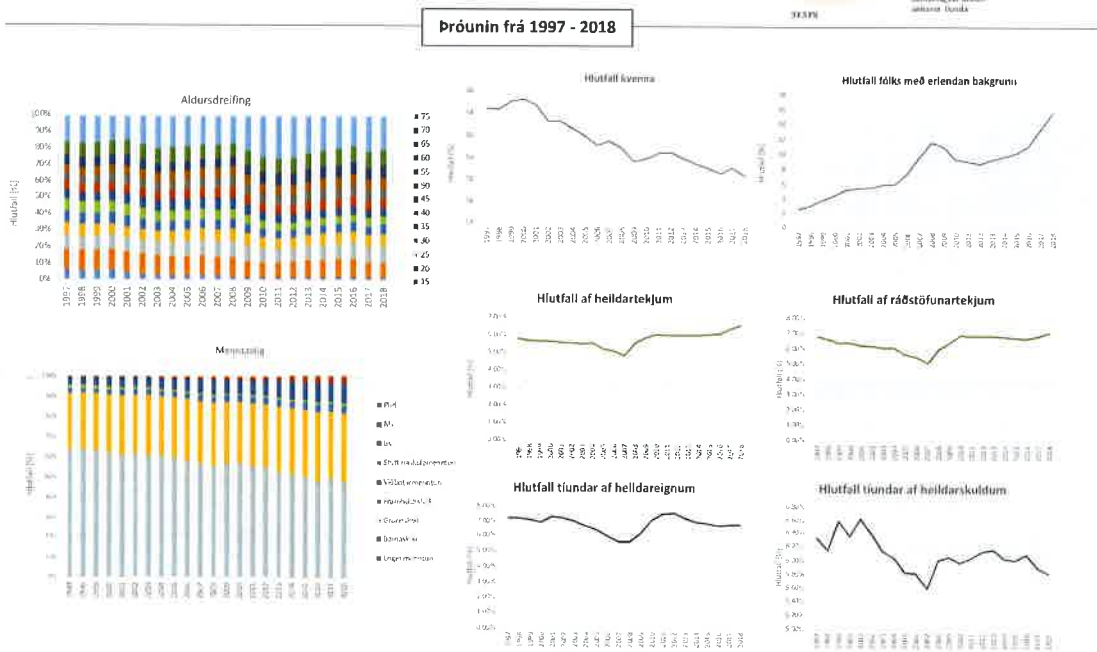
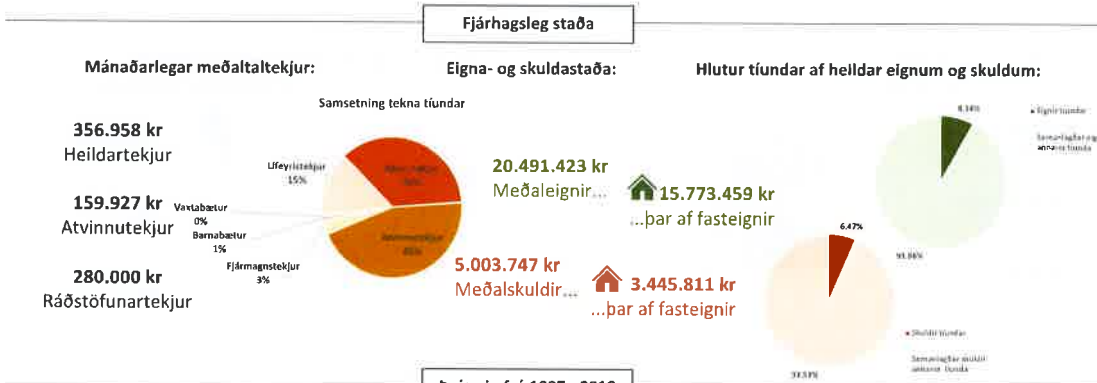
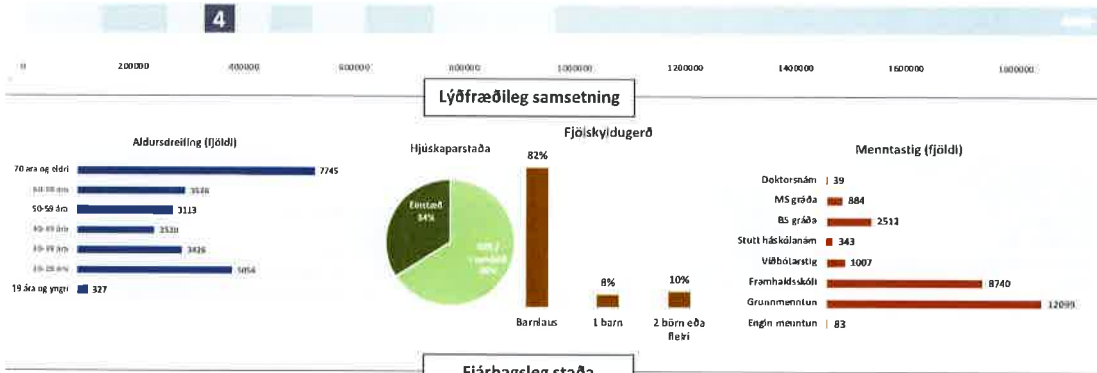
4 TÍUND 25,713 einstaklingar

42%

58%

16% erlendu bakgrunnur

Heildarmánaðartekjur einstaklinga í fjórðu tíund liggja á bilinu 330 til 383 þúsund krónur (skyggða svæði)

5 TÍUND

25.713 einstaklingar

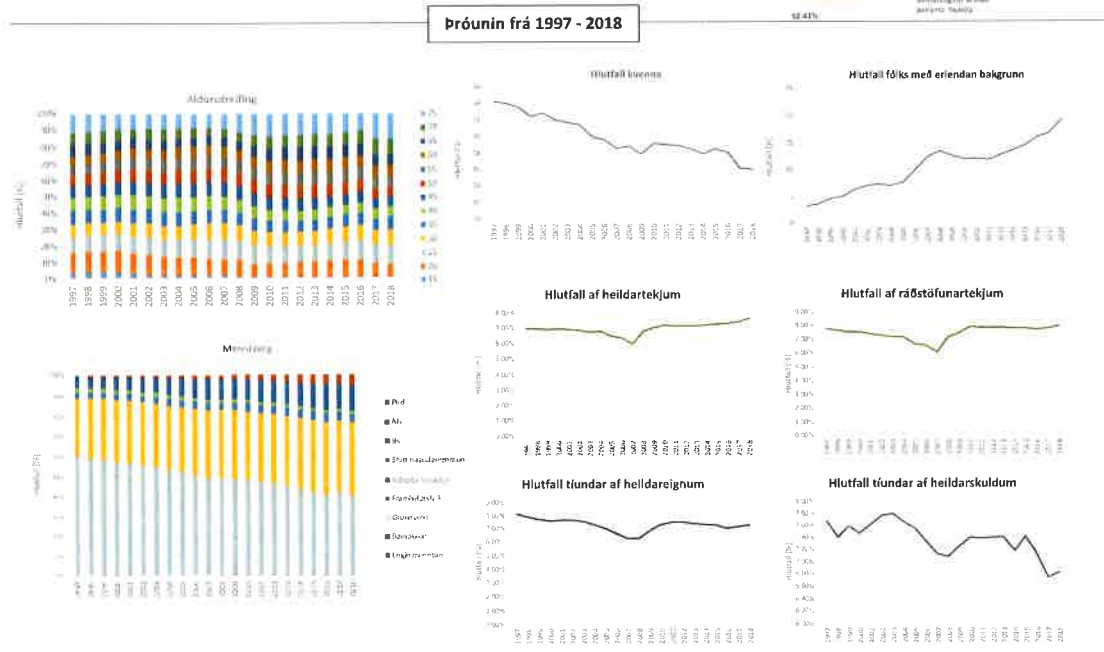
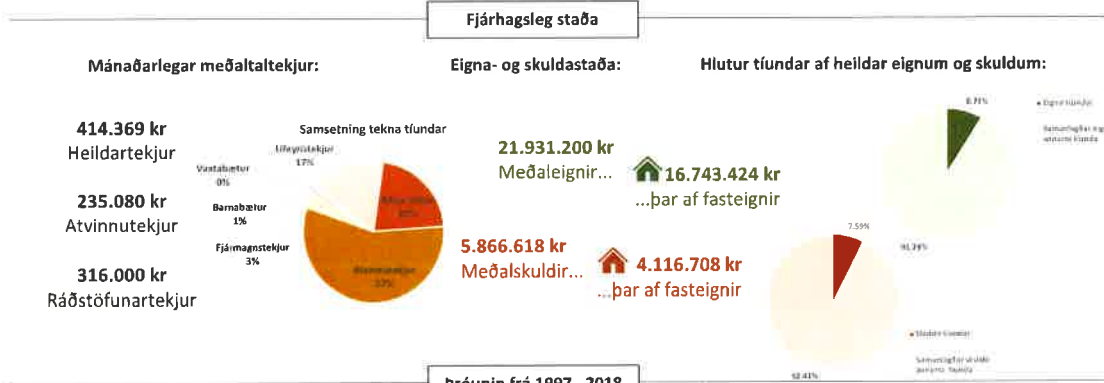
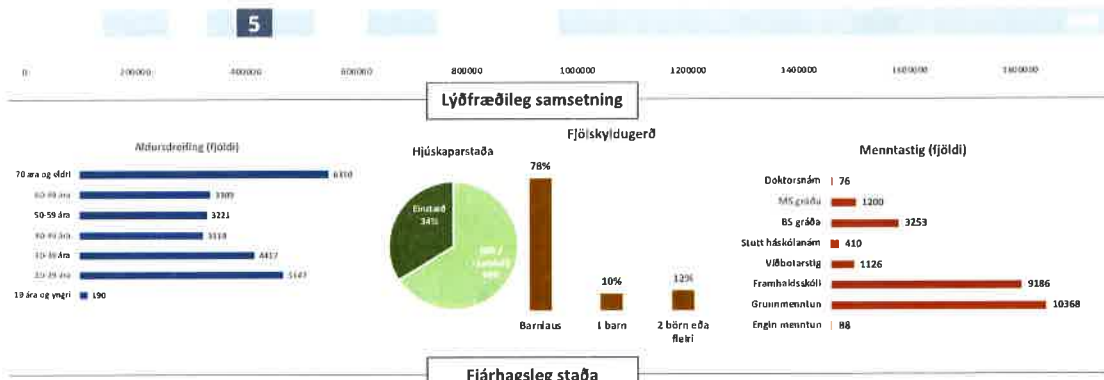
44%

56%

19% erlendur bakgrunnur

Helldarmánaðartekjur einstaklinga í fimmtu tíund liggja á bilinu 384 til 447 þúsund krónur (skyggða svæði)

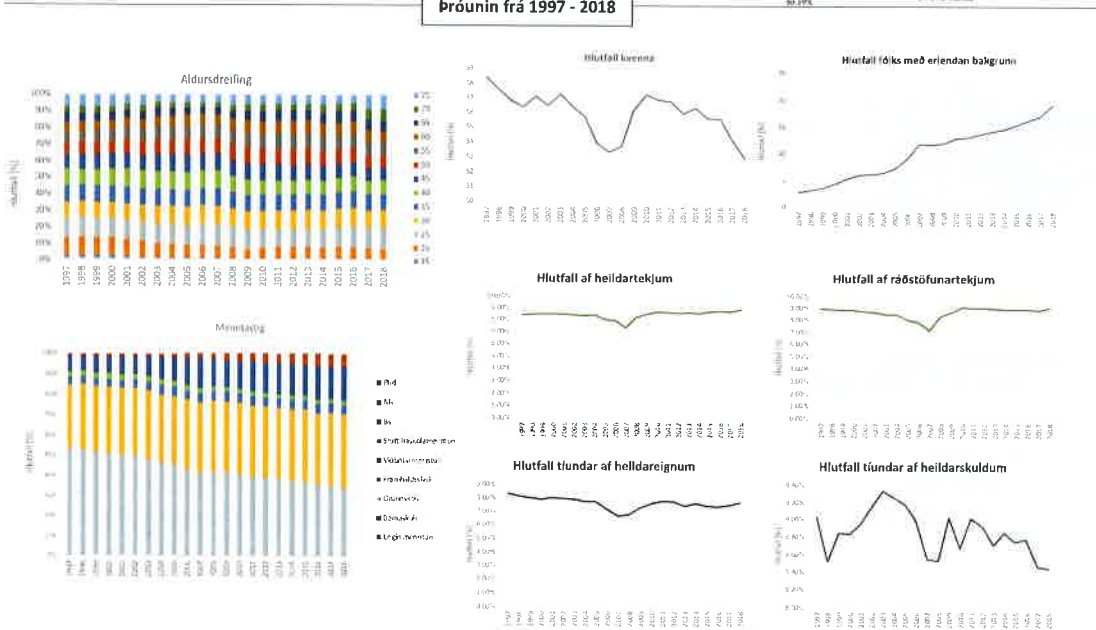
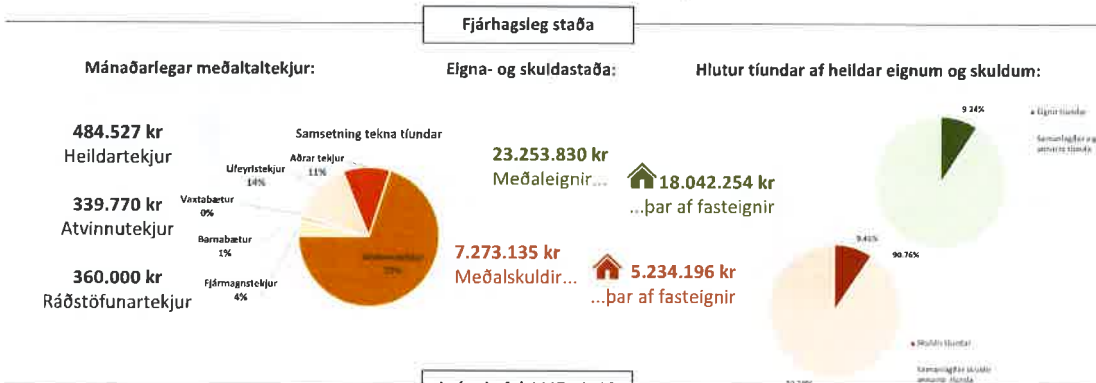
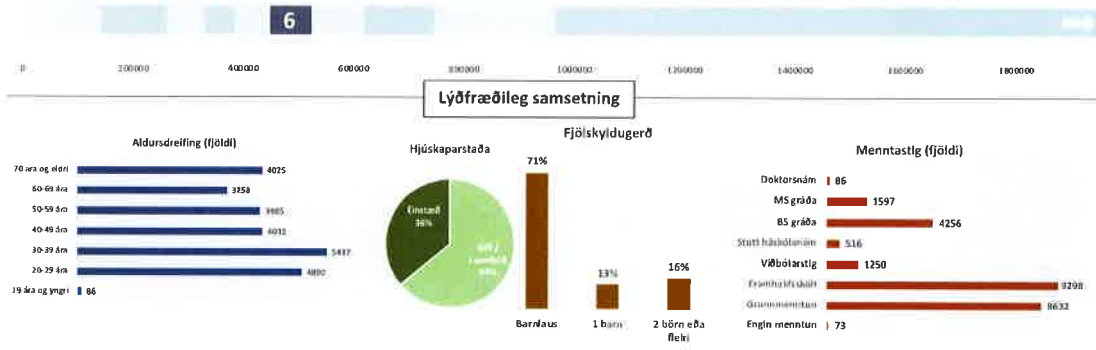
6 TÍUND 25,713 einstaklingar

47%

53%

19% erlendum bakgrunnur

Heildarmánaðartekjur einstaklinga í sjöttu tíund liggja á bilinu 448 til 524 þúsund krónur (skyggða svæði)

7 TÍUND 25,713 einstaklingar

50%

50%

17% erlendu bakgrunnur

Heildarmánaðartekjur einstaklinga í sjöundu tíund liggja á bilinu 525 til 619 þúsund krónur (skyggða svæði)

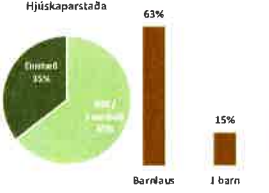

Lýðfræðileg samsetning

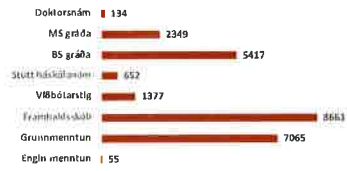
Aldursdreifing (fjöldi)

Fjölskyldugerð

Menntastig (fjöldi)

Fjárhagsleg staða

Mánaðarlegar meðaltaltekjur:

570.084 kr
Heildartekjur

463.076 kr
Atvinnutekjur

414.000 kr
Ráðstöfunartekjur

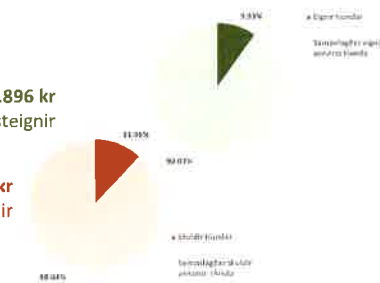

Eigna- og skuldastaða:

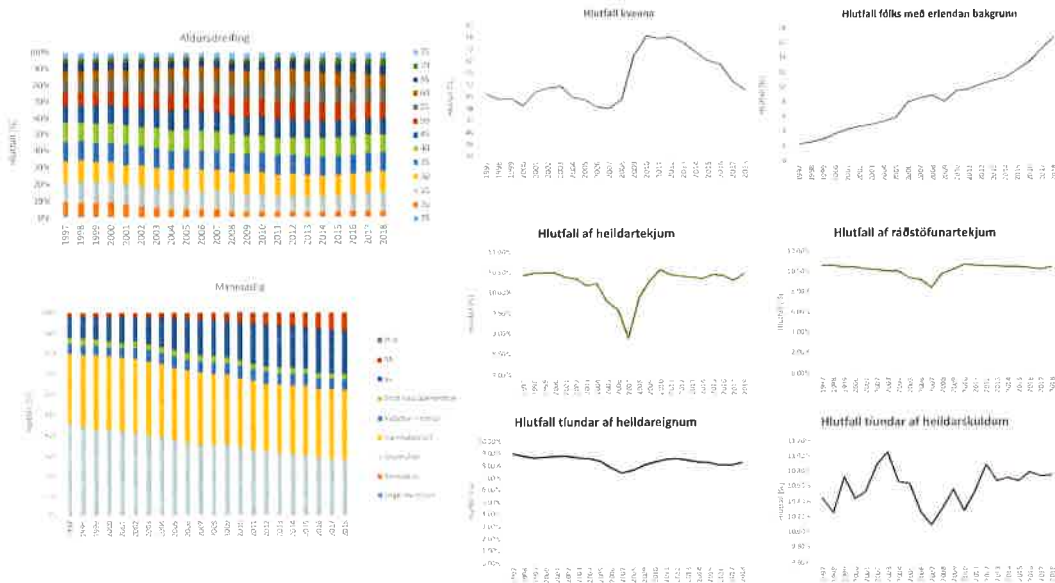
25.000.471 kr
Meðaleignir...
20.013.896 kr
...þar af fasteignir

9.248.177 kr
Meðalskuldir...
6.783.386 kr
...þar af fasteignir

Hlutf. tíundar af heildar eignum og skuldum:

Þróunin frá 1997 - 2018

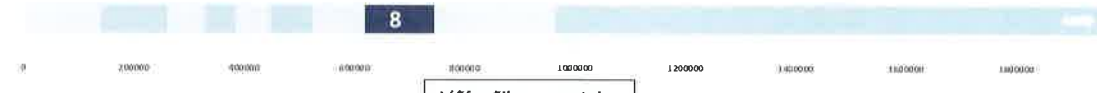

8 TÍUND 25,713 einstaklingar

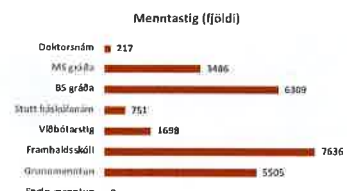
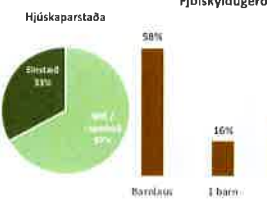
♂ 55% ♀ 45%

🌐 12% erlendu bakgrunnur

Heildarmánaðartekjur einstaklinga í áttundu tíund liggja á bilinu 620 til 744 þúsund krónur (skyggða svæði)

Lýðfræðileg samsetning

Fjárhagsleg staða

Mánaðlegar meðaltaltekjur:

677.652 kr
Heildartekjur

583.449 kr
Atvinnutekjur

480.000 kr
Ráðstöfunartekjur

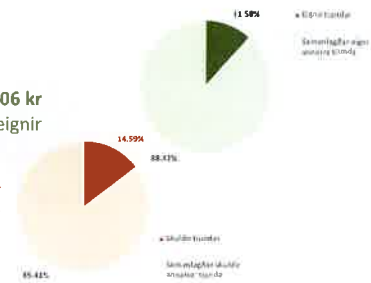

Eigna- og skuldastaða:

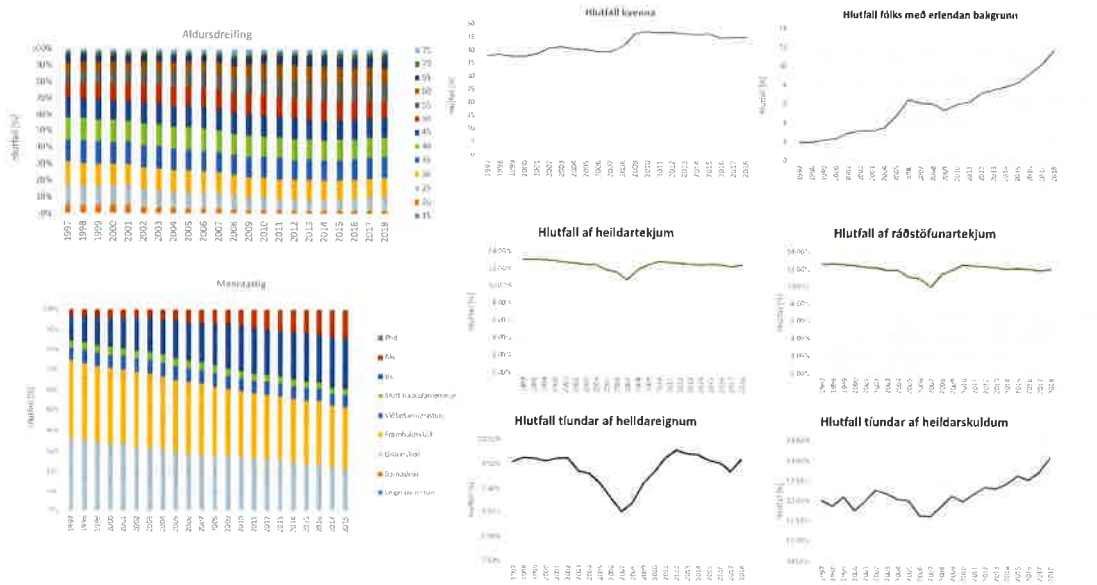
29.136.633 kr
Meðaleignir...
🏠 **23.606.906 kr**
...þar af fasteignir

11.278.195 kr
Meðalskuldir...
🏠 **8.339.956 kr**
...þar af fasteignir

Hlutf. tíundar af heildar eignum og skuldum:

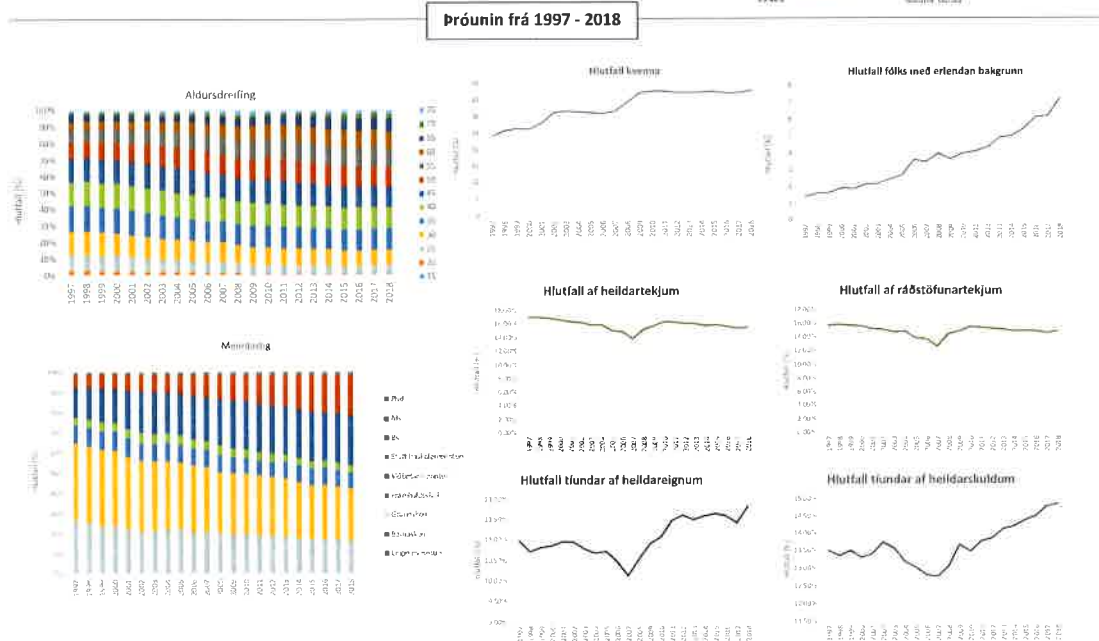
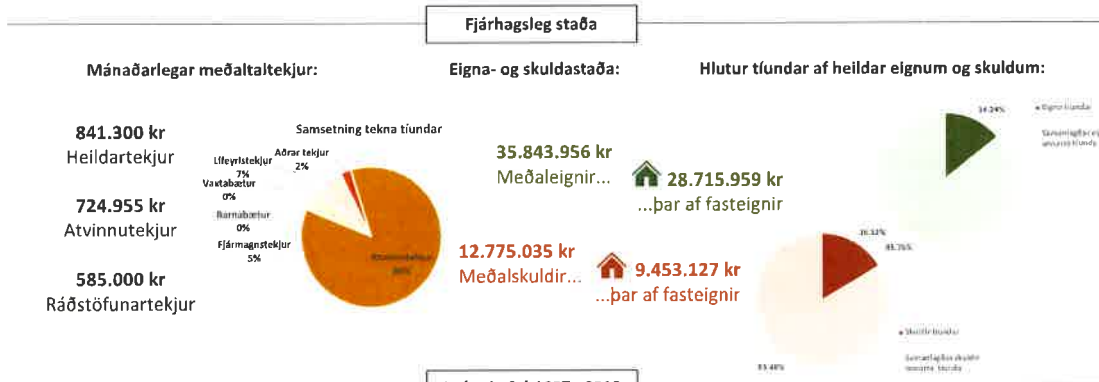
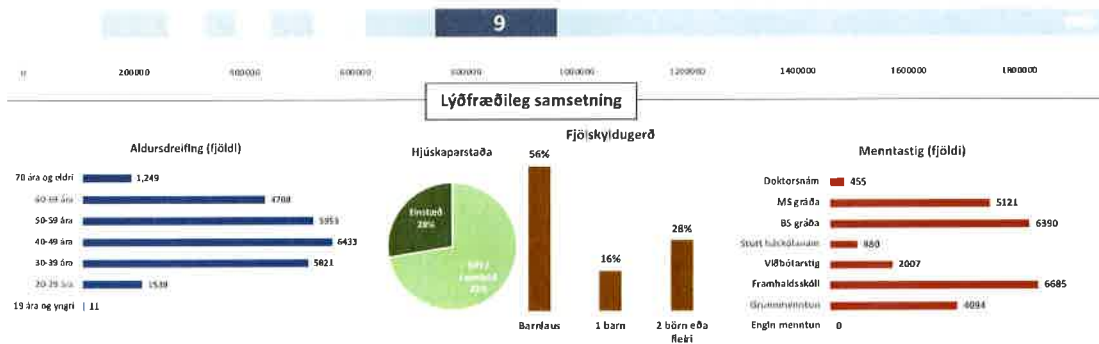
Þróunin frá 1997 - 2018

9 TÍUND 25,713 einstaklingar

62% 38% 7% erlendur bakgrunnur

Heildarmánaðartekjur einstaklinga í niundu tíund liggja á bilinu 745 til 965 þúsund krónur (skyggða svæði)

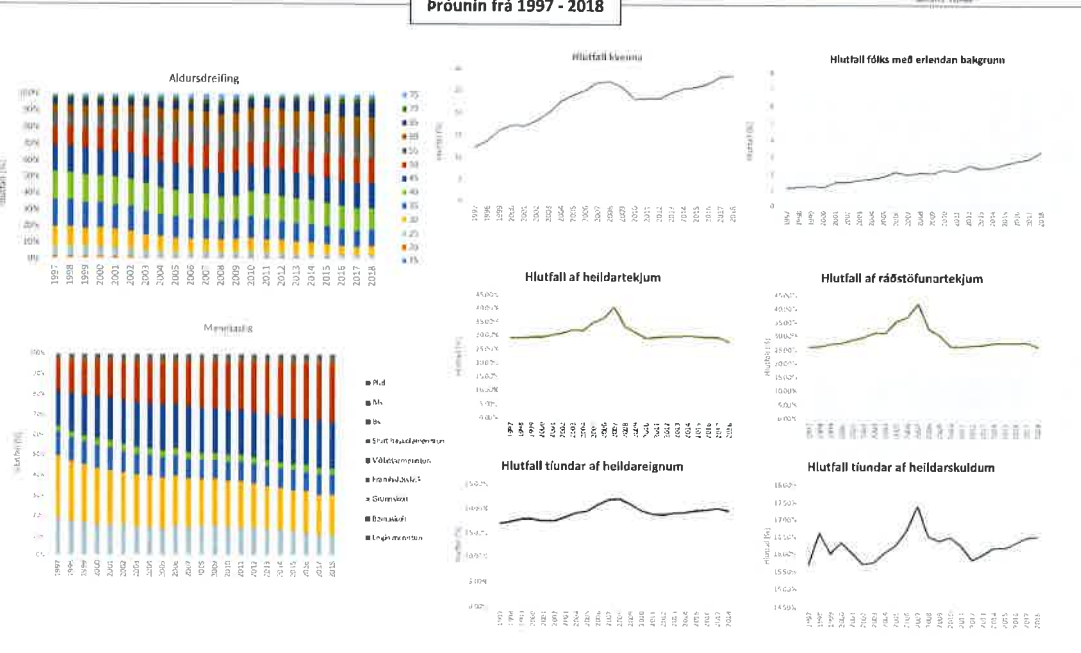
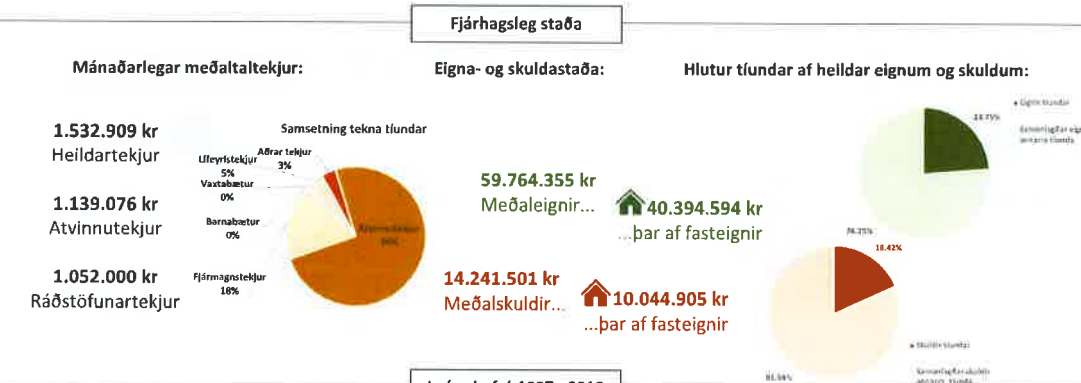
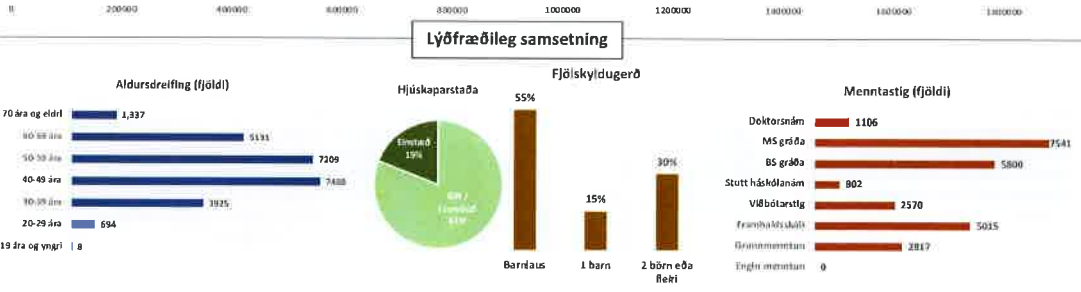

10 TÍUND 25,713 einstaklingar

72% 28% 3% erlendir bakgrunnur

Heildarmánaðartekjur einstaklinga í tíund eru 966 þúsund og hærrí (skyggða svæði)

10

III Launabil á Norðurlöndum

Launasamanburður á milli landa er flókinn af mörgum ástæðum. Þrátt fyrir það er hann nauðsynlegur vegna þess að hann sýnir í grófum dráttum stöðu starfsgreina og starfsstétta á íslenskum vinnumarkaði í samanburði önnur lönd. Þá má með slíkum samanburði skoða launabil á milli starfsstétta í hverju landi fyrir sig með slíkum samanburði og bera saman.

Hér er gerð atлага að samanburði launa starfsstétta á Norðurlöndum. Norðurlöndin eru valin annars vegar af því að þau eru líkust Íslandi í uppbyggingu velferðarkerfis og vinnumarkaðar, og hins vegar af því að hagstofur Norðurlandanna birta sundurliðuð laun eftir starfsstéttum sem gerir slíkan samanburð mögulegan. Á greiningu sem byggir á þessum gögnum eru þó takmarkanir vegna skorts á stöðlun eins og fjallað verður um hér á eftir.

Helstu skilgreiningar

Laun eru skilgreind með margvíslegum hætti. Þá er gagnaöflun um laun og birtingarmynd þeirra ólík í eftir löndum, eins og nánar verður fjallað um síðar. Hagstofa Íslands birtir grunnlaun, regluleg laun, regluleg heildarlaun og heildarlaun. Í öðrum löndum eru laun gefin upp sem árslaun, mánaðarlaun, laun fyrir greiddar stundir og unnar stundir. Þau eru ýmist reiknuð fyrir alla, aðeins fyrir fullvinnandi einstaklinga eða jafnað á stöðugildi. Ýmis viðbótarkjör geta með réttu talist til launa en það getur verið erfitt að ná utan um slík kjör í launatölfræði (Launamunur markaða, 2018).

Launahugtök Hagstofu Íslands:

- Grunnlaun: Grunnlaun eru greidd mánaðarlaun fyrir dagvinnu, grunddagvinnulaun, án allra aukagreiðslna.
- Regluleg laun: Regluleg laun eru greidd mánaðarlaun fyrir umsaminn vinnutíma hvort sem um er að ræða dagvinnu eða vaktavinnu. Í þessum launum eru hvers konar álags- og bónusgreiðslur svo sem föst yfirvinna, sem gerðar eru upp á hverju útborgunartímabili.
- Regluleg heildarlaun: Regluleg heildarlaun eru regluleg laun að viðbættum launum fyrir tilfallandi yfirvinna.
- Heildarlaun: Heildarlaun eru öll laun einstaklingsins, þ.e. regluleg heildarlaun auk ýmissa óreglulegra greiðslna s.s. orlofs- og desemberuppbótar, eingreiðslna, ákvæðisgreiðslna og uppgjör vegna uppmælinga. Við útreikninga er hvorki tekið tillit til hlunninda né akstursgreiðslna.

Þegar laun eru borin saman á milli landa er ekki augljóst hvaða launaskilgreiningu er best að styðjast við. Regluleg laun eru líklega betri en grunnlaun vegna þess að þau ná utan um launabætti sem fylgja starfi fyrir dagvinnu eða reglulegan vinnutíma, sem eðlilegt er að horfa til í samanburði. Oft geta heildarlaun verið enn betri þar sem þau ná til óreglulegra greiðslna sem þó hafa áhrif á hag einstaklinga, svo sem orlofsgreiðslna. Í einhverjum tilvikum getur þetta hugtak þó verið of víðtækt þar sem það nær einnig til yfirvinnu sem er mjög misjöfn, bæði á milli landa og starfsstétta.

Í þeim samanburði sem hér birtist eru skoðuð grunnlaun, regluleg laun og heildarlaun og má því bera saman allt þrennt. Töluverður munur er á stöðu margra starfsstétta í samanburði eftir því hvaða launahugtak er miðað við sem skýra má að mestu með ólíkri uppbyggingu kjarasamninga landanna.

Athugið að ...

- Velferðarkerfi eru ólík og margt sem hefur áhrif á lífsgæði og ráðstöfunartekjur sem launasamanburður nær eðlilega ekki til.
- Ýmis hlunnindi og greiðslur til einstaklinga sem teljast ekki til launa hafa þó áhrif á heildarkjör. Sem dæmi má nefna bílahlunnindi og greiðslur fjarskiptakostnaðar. Ekki er tekið tillit til slíks í launasamanburðinum hér enda eru tekjur af þessum togum annars eðlis en fastar launagreiðslur.
- Einungis atvinnutekjur eru teknar til skoðunar. *Fjármagnstekjur* eru því ekki teknar með í reikninginn enda liggja slíkar upplýsingar ekki fyrir á grundvelli starfa á hagstofum Norðurlanda.
- Ólíkur fjöldi vinnustunda er að baki þeim launum sem hér birtast. Ekki eru til áreiðanleg gögn um vinnutíma og þá sérstaklega unnar vinnustundir. Það getur haft áhrif á milli starfsstétta þar sem ólíkt fyrirkomulag getur verið á samkomulagi og skráningu vinnustunda. Þetta er ekki sér-íslenskur vandi og er mikilvægt að hafa í huga.
- Í þessum launasamanburði er notast við *meðaltal* launa til samanburðar frekar en miðgildi. Launadreifing eru jafnan skekkt til hægri (jákvætt) og meðtal því hærra en miðgildi.
- Starfsstéttir eru nokkuð breiðar og geta samkvæmt flokkun náð yfir töluvert ólík störf. Sem dæmi má nefna að í flokki stjórnenda er bæði að finna stjórnámálamenn og deildarstjóra í skógrækt.

Um íslenska launatölfræði

Talnaefnið byggir á launarannsókn Hagstofunnar. Fyrir almennan vinnumarkað nær sú rannsókn einungis til launagreiðenda með tíu eða fleiri starfsmenn. Í úrtakinu eru rúmlega hundrað fyrirtæki og starfa tæplega 50% launamanna á almennum markaði hjá þeim. Launarannsóknin nær heldur ekki til allra atvinnugreina á almennum vinnumarkaðari því þar eru mikilvægar atvinnugreinar, bæði í framleiðslu og þjónustu (s.s. fiskveiðar), ýmist ekki meðtaldar eða aðeins teknar með að hluta. Launarannsóknin nær hins vegar til allra ríkisstarfsmanna. Fyrir almenna markaðinn og sveitarfélög er notað úrtak sem að hluta er handahófskennt. Takmörkuð þekja úrtaksins og stærð þess eykur óvissu um hversu vel niðurstöður rannsóknarinnar lýsa þróun launa. Þetta getur bæði átt við þegar fjallað er um vinnumarkaðinn í heild og um þær atvinnugreinar og starfsstéttir sem eru takmarkaðar vegna þekju rannsóknarinnar.

Á Íslandi koma þrjár stofnanir að söfnun gagna um laun og atvinnu, þ.e. Ríkisskattstjóri, Vinnumálastofnun og Hagstofa Íslands.

Þörf á úrbótum á launatölfræði

Launatölfræði er takmörkuð að mörgu leyti eins og talið hefur verið hér að framan. Ýmis vandi væri leystur ef horfið væri frá úrtaksathugunum á þróun launa og stefnt að heildarsöfnun launagagna frá öllum launagreiðendum á svipaðan hátt og nú er gert í Noregi. Væri það gert yrði gagnasöfnun ólíkra stofnana sameinuð á einn stað.

Starfaflokkun Hagstofunnar er jafnframt orðin nokkuð úrelt en nýtt alþjóðlegt flokkunarkerfi var tekið upp á alþjóðavettvangi árið 2008 og hefur enn ekki verið innleitt hér. Unnið er að innleiðingu nýs kerfis.

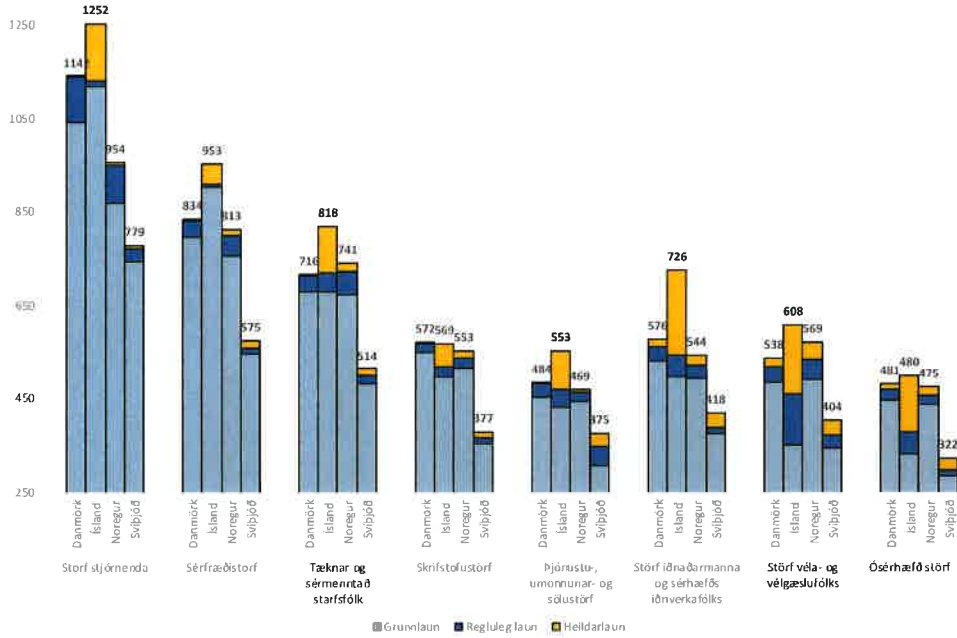
Vert er að minnast á að vinna er hafin að ýmsum úrbótum á launatölfræði og var ítarlega fjallað um það sem betur má fara í skýrslu nefndar um umbætur á úrvinnslu og nýtingu launatölfræðiupplýsinga sem gefin var út í janúar árið 2019. Einnig má nefna að tekið hefur til starfa kjaratölfræðinefnd um gerð og hagnýtingu tölfræðigagna um laun og efnahag til undirbúnings og eftirfylgni með kjarasamningum (Launatölfræði á Íslandi, 2019).

Norrænn samanburður launa

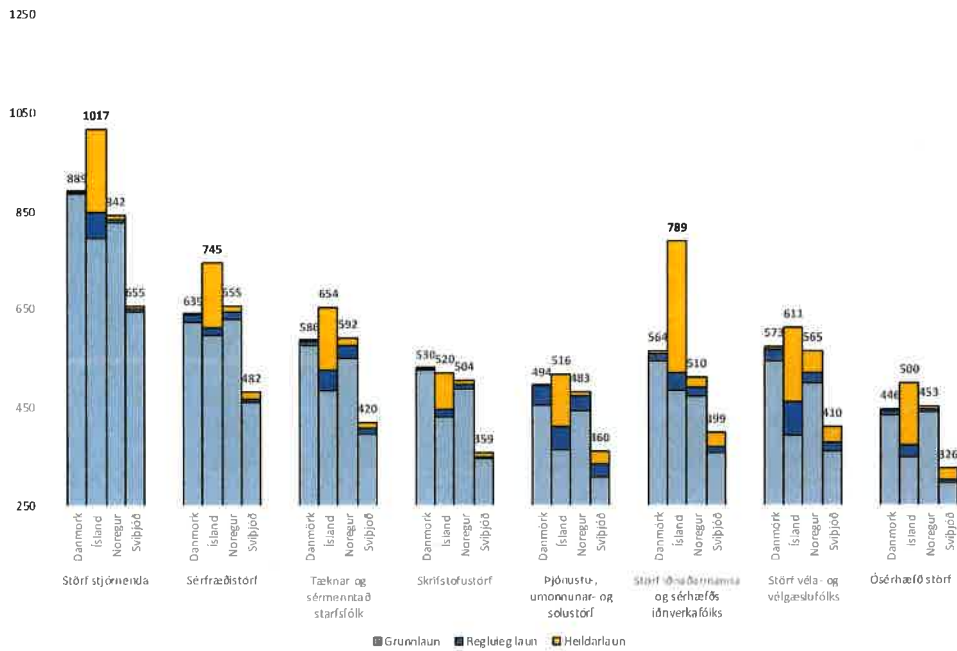
Á eftirfarandi fjórum myndum er að finna yfirlit yfir launabil starfsstétta á Norðurlöndum. Fyrstu tvær myndirnar sýna samanburð heildarlauna í íslenskum krónum og seinni tvær sama samanburð eftir að leiðrétt hefur verið fyrir kaupmætti samkvæmt kaupmáttarvísitölu OECD. Áreiðanlegasta landið til samanburðar við Ísland er Noregur vegna umfangs og gæða þeirra gagna sem þaðan koma (nánari skýringu á forsendum við útreikning er að finna í viðauka 1).

Myndir 1 og 2: Samanburður heildarlauna starfsstétta á Norðurlöndum

Starfsmenn á almennum markaði á Norðurlöndum: Samsetning launa og samanburður
Mánaðarlaun í þúsundum króna

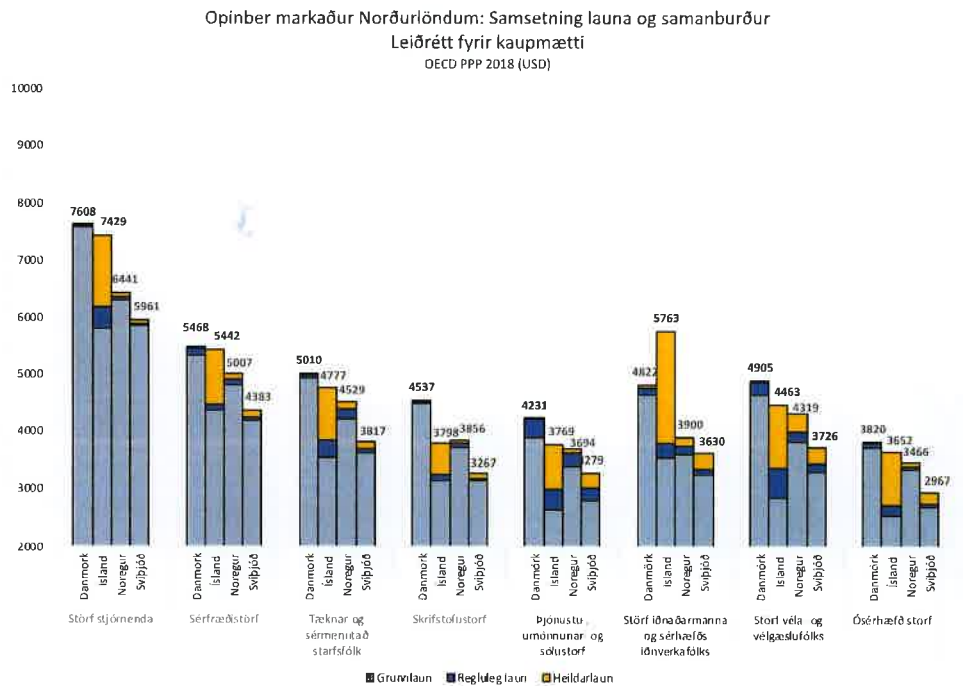
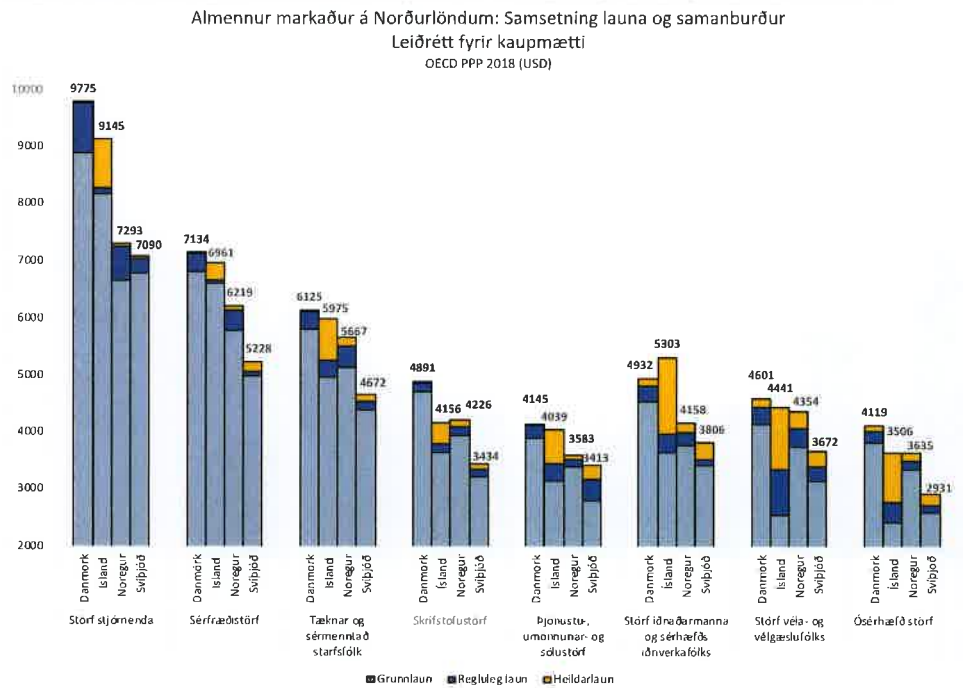

Opinberir starfsmenn á Norðurlöndum: Samsetning launa og samanburður
Mánaðarlaun í þúsundum króna

Heimild: Hagstofa Íslands, Hagstofa Noregs, Hagstofa Svíþjóðar, Hagstofa Danmerkur. Eigin útreikningar.

Myndir 3 og 4: Samanburður heildarlauna starfsstétta á Norðurlöndum (kaupmáttarleiðrétt)

Niðurstöður

Heilt á litið sýnir þessi samanburður töluverðan mun á samsetningu launa á Íslandi í samanburði við hin löndin þrjú. Hér eru heildarlaun há en umtalsvert stærri hluti þeirra merktur yfirvinnu. Eins og áður kom fram er ekki til áreiðanleg tölfræði um unnar vinnustundir svo erfitt er að fullyrða um hversu margar stundir liggja raunverulega að baki yfirvinnutölum hjá hverri starfsstétt fyrir sig. Sama gildir um samanburð á vinnustundum á milli landa. Samkvæmt mælingum Eurostat á vinnustundum í vinnuviku vinna fullvinnandi Íslendingar meira en hinar þjóðirnar þrjár eða 44,4 stundir að meðaltali á móti 38,9 stundum Norðmanna, 40,6 stundum Svía og 38,6 stundum Dana. Gögn Eurostat eru úr Lífskjararannsóknum og byggja því á svörum í könnunum. Önnur leið til að nálgast vinnustundir er að skoða vinnumagn í þjóðhagsreikningum og reikna það niður á einstaklinga. Samkvæmt því er vinnutíminn lengstur hjá Svíum (31,2 stundir), næstmestur hér (27,9 stundir) og lítillega minni hjá Dönnum og Norðmönnum (26,6).

Áður en leiðrétt er fyrir kaupmætti eru laun jafnan hæst á Íslandi en eftir kaupmáttarleiðréttingu eru þau oftast hæst í Danmörku og Ísland þá í öðru sæti. Kaupmáttarleiðrétt laun á Íslandi eru þá ýmist hærri eða jöfn launum í Noregi og Svíþjóð. Ákveðnar starfsstéttir skera sig úr í samanburði. Störf *iðnaðarmanna og sérhæfðs iðnverkafólks* eru mjög hátt launuð hér í samanburði við önnur Norðurlönd en stór hluti þeirra launa jafnframt flokkaður sem yfirvinna. *Sérfræðingar, stjórnendur og tæknar, og sérmenntaðir* standa einnig vel á Íslandi, bæði í samanburði við önnur Norðurlönd og við aðrar starfsstéttir á Íslandi. Starfsstéttir *skrifstofufólks, ósérhæfðra, og þjónustu-, umönnunar- og sölufólks* koma hlutfallslega verr út úr samanburði en aðrar starfsstéttir. Kaupmáttarleiðrétt heildarlaun þeirra koma samt sem áður ágætlega út í alþjóðlegum samanburði og eru hærri en í Noregi og Svíþjóð.

Heimildir:

Eurostat, *hours worked per week og full-time employment*,

<https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/tps00071>

Hagstofa Danmerkur, <https://www.statistikbanken.dk/statbank5a/default.asp?w=1440>

Hagstofa Danmerkur (2018). *Statistikdokumentation for Lønstruktur 2018*.

Hagstofa Íslands, *Laun eftir launþegahópi, starfsstétt og kyni 2014-2018*. Laun eftir launþegahópi, starfsstétt og kyni 2014-2018

Hagstofa Noregs, 11419: *Yrkesfordelt månedslønn, etter kjønn, arbeidstid, sektor og næring 2015 - 2019*. <https://www.ssb.no/statbank/table/11419/tableViewLayout1/>

Hagstofa Svíþjóðar, *Genomsnittlig grund- och månadslön samt kvinnors lön i procent av mäns lön efter region, sektor, yrke (SSYK 2012) och kön. År 2014 - 2018*.

http://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START_AM_AM0110_AM0110A/LonYrkeRegion4A/?rxid=f45f90b6-7345-4877-ba25-9b43e6c6e299

Launamunur markaða (2018). Fjármála- og efnahagsráðuneytið.

Launatölfræði á Íslandi (2019). Forsætisráðuneytið.

<https://www.stjornarradid.is/lisalib/getfile.aspx?itemid=40395405-2616-11e9-942f-005056bc4d74>

OECD (2020), Purchasing power parities (PPP) (indicator). doi: 10.1787/1290ee5a-en (Accessed on 10 February 2020)

Viðauki 1

Vinnumarkaðstölfræði Norðurlandanna - nánari skýringar:

Noregur

- Noregur sker sig úr að því leyti að gögn þaðan byggja ekki á launarannsókn heldur heildarsöfnun launagagna frá öllum launagreiðendum. Tölfræðin er því áreiðanlegri en frá hinum norrænu löndunum og því líklega best til samanburðar að því leyti.
- Skýrt er greint á milli uppruna greiðslna, þ.e. greint á milli yfirvinnu, álagsgreiðslna o.s.frv., og þar af leiðandi er skipting milli launabátta nokkuð áreiðanleg og sambærileg við Ísland á milli grunnlauna, reglulegra launa og heildarlauna.
- Í norska gagnasafninu er starfsstéttinni stjórnendur skipt í tvennt: Forstjórar annars vegar og stjórnendur auk „aðal“ framkvæmdastjóra hins vegar. Hér hafa þessar stéttir verið sameinaðar í einn hóp, í samræmi við það sem tíðkast hjá hinum Norðurlandanna.

Svíþjóð

- Yfirvinna: Sænska hagstofan birtir ekki yfirvinnu sérstaklega heldur aðeins grunnmánaðarlaun og regluleg mánaðarlaun. Hér er því stuðst við niðurstöður vinnumarkaðsrannsóknar hennar til að áætla yfirvinnu (Labour Force Surveys, 2018). Úr töflu 10 má áætla að yfirvinnustundir séu að meðaltali 2,7% af dagvinnustundum. Þaðan er unnið út frá eftirfarandi forsendum:
 - Laun fyrir yfirvinnu eru 100% álag á dagvinnukaup
 - Reiknuð yfirvinna kemur að stærstum hluta frá iðnaðar- og verkafólki
 - Áætluð dreifing yfirvinnu á starfsstéttir (hlutfall starfsstéttar af heildaryfirvinnu, samtals 100%); stjórnendur (2%), sérfræðistörf (7%), tæknar og sérmenntað starfsfólk (7%), skrifstofustörf (7%), þjónustu-, umönnunar-, og sölustörf (19%), störf iðnaðarmanna og sérhæfðs iðnverkafólks (19%), störf véla og vélgæslufólks (19%), ósérhæfð störf (19%).

Danmörk

- Grunnlaun: Danmörk birtir allar upplýsingar um laun á formi tímakaups mismunandi launaliða. Mánaðarlaun eru fundin með því að margfalda tímakaupsliðina með 160,33 en það eru þær mánaðarvinnustundir sem danska hagstofan miðar við.
- Yfirvinna: Launatölfræði Dana er sundurliðuð meira en hér á landi. Við útreikning reglulegra launa og heildarlauna er því lagt mat á launabætti sem teljast sambærilegir launabáttum hérlendis (s.s. óreglulegar og reglulegar bónusgreiðslu, óþægindaálag o.þ.h.)
 - Laun fyrir yfirvinnu eru 100% álag á dagvinnukaup

